

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

VN/8051/2019

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – väliraportti

Luonnos 7.10.2021

Sisällysluettelo

Johdanto.....	4
Tiivistelmä	5
Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus.....	5
Edustuksellinen demokratia.....	6
Suora ja osallistuva demokratia.....	7
Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta.....	8
Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus.....	9
Demokratiaohjelman toimeenpanon tilanne.....	10
1. Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus	10
Julkisen hallinnon strategia	10
Erätauko-dialogit ja vuorovaikutteinen valmistelu.....	10
Oikeusministeriön demokratiapalkinto	12
Tulevaisuusselonteon valmisteluun liittyvät tulevaisuusdialogit	12
2. Edustuksellinen demokratia	13
Parlamentaarinen vaalityöryhmä	13
Varusmiesten laitosäänestys.....	13
Nuorten osallistuminen edustukselliseen demokratiaan	14
Aluevaalit.....	14
Sähköinen puolerekisteri.....	14
Vaali- ja puolerahoituksen kehittäminen	15
Vaalitiedotus.....	15
Vaalien turvallisuus ja resilienssin kehittäminen.....	16
3. Suora ja osallistuva demokratia.....	17
Kansalaisaloite ja eurooppalainen kansalaisaloite	17
Hyvinvointialueiden osallistumisoikeudet	17
Kunnallinen ja hyvinvointialueen kansanäänestys	18
Kunnan jäsenten aloiteoikeus	18
Demokratiakokeilut	18
Kirjastot kansalaisvaikuttamisen foorumiksi.....	19
Kansalaisraadit ja -paneelit	19
Monikielisten ja maahan muuttaneiden yhteiskunnallinen vaikuttaminen	20
4. Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta	21
Avoimuusrekisteri ja julkisuuslain uudistus	21
Säädösvalmistelun kuulemisindikaattorit	22

Lasten ja nuorten kuuleminen.....	22
Kansalaisjärjestöakatemia.....	22
Demokratiaverkkopalveluiden kehittäminen.....	23
OECD:n Civic Space Scan ja luottamusarvio.....	23
Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset.....	23
Vapaaehtoistoiminnan asema.....	25
5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus.....	25
Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus.....	26
Nuorten osallisuuden vahvistaminen.....	27
Viranomaisten osaamisen lisääminen.....	27
Vähemmistönuorten osallisuuden edistäminen.....	28
6. Kansainvälinen ja EU-yhteistyö.....	28
6.1. Pohjoismainen yhteistyö.....	28
6.2. Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi.....	29
6.3. Euroopan unionin lakihankkeet.....	29
7. Demokratiaohjelman vaikuttavuuden arviointi.....	30
8. Valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelu.....	30
LIITE: Luettelo demokratiaohjelmaan kytkeytyvistä lainsäädäntöhankkeista, ohjelmista ja strategioista.....	32

Johdanto

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan¹ sisältyvän poikkihallinnollisen kansallisen demokratiaohjelman 2025 tavoitteena on edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä hyväksyi demokratiaohjelman toimintasuunnitelman maaliskuussa 2020. Toimintasuunnitelma on päivittyvä.

Tässä väliraportissa tarkastellaan sitä, miten hallitusohjelmassa asetetut tavoitteet suomalaisen demokratian edistämiseksi ovat toteutumassa, ja millaisia toimia edelleen tarvitaan niiden loppuun saattamiseksi. Väliraportti toimii myös pohjana hallituskauden loppupuolella annettavan valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelulle. Periaatepäätöksessä on tarkoitus linjata tulevaisuuteen tähtäävistä toimenpiteistä demokratian ja osallisuuden kehittämiseksi kansallisen demokratiaohjelman havaintojen ja kokemusten perusteella.

Raportin luvuissa 1–5 käydään läpi kansallisen demokratiaohjelman toimenpiteiden tilanne. Ohjelman toimenpiteet keskittyvät nimensä mukaisesti kansalliselle tasolle, mutta laajemman viitekehyksen antamiseksi luvussa 6 käsitellään lyhyesti myös kansainvälistä ja EU-yhteistyötä demokratian edistämiseksi. Raportin luvussa 7 kerrotaan toimenpiteistä demokratiaohjelman vaikuttavuuden arvioimiseksi ja luvussa 8 valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelusta.

¹ [Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019](#)

Tiivistelmä

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 kattaa pääministeri Marinin hallitusohjelman lukuisat kansalaisyhteiskuntaa ja osallisuutta edistävät toimet. Se toimii sateenvarjona ministeriöiden demokratiaa edistävillä hankkeilla. Demokratiaohjelman kattoteemana on osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus, ja ohjelma koostuu seuraavien aihealueiden kokonaisuudesta: edustuksellinen demokratia, suora ja osallistuva demokratia, hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta, sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus. Ohjelma sisältää lainvalmistelu- ja kehittämishankkeita sekä viestintätoimia (kuvio 1).

Yksityiskohtaiset tavoitteet ja toimenpiteet

Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus			
Tavoite: Osallisuus ja demokratia ovat toimintatapana julkishallinnon toiminnan keskiössä Toimenpiteet: Tuodaan demokratia ja osallisuus julkisen hallinnon strategiaan, tehostetaan vuorovaikutusta ja edistetään osallistumismahdollisuuksia			
Edustuksellinen demokratia	Suora ja osallistuva demokratia	Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus
Varmistetaan turvalliset, oikeudenmukaiset ja luotettavat vaalit, jossa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan	Edistetään yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä	Kehitetään valmistelun avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä	Turvataan riittävä osaaminen ja valmiudet yhdenvertaiselle osallistumiselle
<ul style="list-style-type: none"> • Selvitetään vaillain ja vaalijärjestelmän uudistamistarpeita • Valmistellaan vaillain muutokset maakuntavaalien osalta ▲ • Valmistellaan puoluelain muutos ja perustetaan sähköinen puoluekisteri • Arvioidaan vaalirahoituslain muutostarpeet ● • Selvitetään ja kokeillaan uusia tapoja äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi ● • Toteutetaan toimenpiteitä vaalien turvallisuuden turvaamiseksi ja haitallisen vaalivaikuttamisen ehkäisemiseksi ★ 	<ul style="list-style-type: none"> • Selvitetään ja valmistellaan kansalaisaloitteleminen ja EU- kansalaisaloitteleminen liittyvät muutokset ● • Valmistellaan maakuntalain osallistumisoikeudet ja tuetaan niiden toimeenpanoa. ▲ • Helpotetaan kunnallisten ja maakunnallisten kansanäänestysten järjestämistä. ▲ • Tuetaan demokratiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja sekä niiden käytön laajentamista. ★ 	<ul style="list-style-type: none"> • Valmistellaan sähköinen avoimuusrekisteri ■ • Kehitetään ja otetaan käyttöön uusia kuuleminenmenetelmiä ja kehitetään kuulemiseen liittyvät indikaattorit. ★ • Tehostetaan hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuorovaikutusta ja kehitetään verkkodemokratiapalveluja. ★ • Edistetään valmisteluun ja päätöksentekoon liittyvän tietopohjan saatavuutta ja ymmärrettävyyttä. ★ • Selvitetään mahdollisuuksia tukea kansalaisjärjestöjen varainhankintaa ja purkaa kansalaisuutta häiritsevää byrokratiaa. ★ 	<ul style="list-style-type: none"> • Tarkastellaan opetussuunnitelmia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta osalta ja tuetaan niiden toimeenpanoa. ★ • Kehitetään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajan- ja opettajien täydennyskoulutuksessa. ★ • Lisätään viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten osallistumisoikeuksista. ★ • Vahvistetaan nuorten yhdenvertaista osallisuutta ja hyviä väestösuhteita. ★ • Edistetään vapaaehtoistyössä tehdyn työnpanoksen ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. ★
● Valmistellaan parlamentarisessa vaali-, puolue- ja kansalaisaloitetyöryhmässä	▲ Valmistellaan sote-uudistuksen yhteydessä	★ Valmistellaan demokratiaohjelman koordinaatioyöryhmässä	■ Valmistellaan parlamentarisessa avoimuusrekisterityöryhmässä

Kuvio 1. Yhteenveto kansallisen demokratiaohjelman toimintasuunnitelman yksityiskohtaisista tavoitteista ja toimenpiteistä.

Vaikka osa demokratiaohjelman hankkeista on koronapandemian johdosta vuoksi hieman viivästynyt, pääosa linjatuista toimenpiteistä on saatu käynnistettyä ja ne etenevät suunnitellussa aikataulussa.

Demokratiaohjelmaan on liitetty 24 toimenpidekokonaisuutta, jotka koostuvat yhteensä 79-81 hankkeesta tai toimenpiteestä. Näistä syyskuuhun 2021 mennessä 27-28 on saatu valmiiksi ja 52-53 on käynnissä tai käynnistymässä.

Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus

Demokratiaohjelman tavoitteena on, että demokratia ja osallisuus tuodaan julkisen hallinnon toiminnan keskiöön. Demokratia ja osallisuus on kirjattu keskeisiksi lähtökohdiksi julkisen hallinnon kehittämistä 2020-luvulla ohjaavaan julkisen hallinnon strategiaan, joka julkistettiin joulukuussa 2020. Strategia kannustaa hallintoa yhteistyössä toimimiseen ja rohkaisee ihmisiä osallistumaan asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon.

Julkisen hallinnon strategian rinnalla julkaistiin joulukuussa myös 2020 Avoimen hallinnon strategia. Sen visiona on, että avoin hallinto on suomalaisen yhteiskunnan keskeinen voimavara, joka rakentaa kansalaisten luottamusta, turvallisuutta ja uskoa tulevaisuuteen.

Demokratiaohjelman toisena merkittävänä toimenpiteenä osallisuuden lisäämisessä ja rakentavan keskustelukulttuurin edistämiseksi ovat olleet eri ministeriöiden ja muiden toimijoiden yhteistyönä toteutetut dialogit ja kuulemiset, joihin jo tuhannet ihmiset ovat osallistuneet. Keskusteluja on järjestetty muun muassa ilmastolain ja tulevaisuuselonteon valmistelun yhteydessä sekä koronavirukseen liittyen. Jatkossa vuorovaikutteisia käytäntöjä on tarkoitus vakiinnuttaa osaksi hallinnon valmistelutyötä esimerkiksi ohjeistuksella ja virkamiehiä kouluttamalla. Myös oikeusministeriön Demokratiapalkinnon teemana vuonna 2020 oli uudenlaisen vuorovaikutuksen edistäminen. Yhteiskunnallista keskustelukulttuuria pyritään kehittämään muiden muassa Ylen monivuotisen Hyvin sanottu -hankkeen kautta.

Jatkotoimet: Toimeenpannaan julkisen hallinnon strategiassa linjatut toimenpiteet osallistavasta valmistelusta ja sidosryhmien kuulemisesta viestinnän, koulutuksen ja ohjeistuksen avulla.

Edustuksellinen demokratia

Suomen demokraattinen järjestelmä perustuu edustukselliseen demokratiaan, jota täydentävät suoran ja osallistuvan demokratian menetelmät². Demokratiaohjelman tavoitteena on varmistaa turvalliset, oikeudenmukaiset ja luotettavat vaalit, joissa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan.

Varusmiesten äänestysmahdollisuuksien parantamiseksi vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitettiin laitosäänestys ensimmäistä kertaa varuskunnissa. Väliaikaisen lain myötä varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittaville äänioikeutetuille järjestettiin äänestysmahdollisuus varuskunnissa koronapandemian aikana. Kuntavaalien jälkeen oikeusministeriössä aloitettiin laitosäänestystä koskevan pysyväisluonteisen muutoksen valmistelu. Tarkoitus on, että vaalilain muutos tulisi voimaan ennen tammikuussa 2022 pidettäviä aluevaaleja.

Koronapandemian aikana on lisäksi kokeiltu uusia äänestämisen järjestelyjä muun muassa mahdollistamalla äänestäminen ns. drive-in-menettyllä. Vaalitiedotusta on tehostettu laajentamalla monikanavaista ja -kielistä sekä kahdensuuntaista viestintää ja panostamalla kansalaisjärjestöyhteistyöhön. Toimenpiteiden vaikuttavuutta tarkastellaan syksyllä 2021.

Eduskunta hyväksyi kesäkuussa 2021 hallituksen esityksen hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi. Laki hyvinvointialueesta tuli voimaan 1.7.2021. Lain tarkoituksena on, että hyvinvointialueen ylimmän päätöksentekuelimen, aluevaltuuston, valinta suorilla vaaleilla vahvistaa hallinnon kansanvaltaisia piirteitä. Aluevaalit on tarkoitus toimittaa vuodesta 2025 lukien samanaikaisesti kuntavaalien kanssa. Ensimmäiset aluevaalit järjestetään kuitenkin erillisinä 23.1.2022. Vaalien yhdistämisellä arvioidaan olevan positiivisia vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen.

² *Edustuksellisessa demokratiassa* äänioikeutetut kansalaiset valitsevat vaaleilla edustajat, jotka tekevät päätökset heidän puolestaan. *Suorassa demokratiassa* kansalaiset henkilökohtaisesti osallistuvat päätöksentekoon ilman välittäjiä tai edustajia esimerkiksi kansanäänestysten ja kansalaisaloitteiden kautta. *Osallistuvalla demokratialla* viitataan kansanvallan muotoon, jossa kansalaiset ovat tiiviisti keskustelemassa ja päättämässä paitsi poliittisesta agendasta myös varsinaisista asiakysymyksistä.

Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2020 demokraatiohjelman yhteyteen parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Parlamentaarinen työryhmä on tehnyt alustavat linjaukset siitä, miten vaali- ja puolerahoituslainsäädäntöä voitaisiin päivittää, jotta se olisi aikaisempaa läpinäkyvämpää. Oikeusministeriön on tarkoitus käynnistää asiaa koskeva lainvalmistelu syksyllä 2021. Parlamentaarisen työryhmän toimikautta on jatkettu vuoden 2021 loppuun saakka.

Demokraatiohjelmissa on edistetty vaalihäirintään puuttumista ja viranomaisyhteistyötä sekä pyritty parantamaan vaalivarautumista. Puolueille ja viranomaisille on järjestetty koulutukset vaalivarautumisesta ja vaalihäirinnästä ja viranomaisyhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa on tiivistetty. Verkkoalusta vaaliviranomaisten työn tueksi valmistuu loppuvuodesta 2021.

Puolueen perustamisen sujuvoittamiseksi puoluelakia on muutettu niin, että puolueen rekisteröimiseen tarvittavat kannatusilmoitukset voidaan kerätä verkossa. Puolurekisteri.fi-verkkopalvelu avattiin tammikuussa 2021.

Jatkotoimet: Viestitään aktiivisesti aluevaaleista, jotta kansalaisille tulisi selvä käsitys mistä vaaleissa on kyse. Käynnistetään vaali-, puolue-, ja puolerahoituslainsäädännön muuttaminen parlamentaarisen vaalityöryhmän linjausten pohjalta. Työryhmä antaa mietintönsä 31.12.2021 mennessä. Uudistetaan vaalitietojärjestelmä erillisen linjauksen pohjalta. Valmistellaan pysyväisluonteinen muutos koskien varusmiesten laitosäänestystä. Käynnistetään selvityshanke vaalien resilienssin vahvistamiseksi kriisitilanteissa.

Suora ja osallistuva demokratia

Tutkimusten mukaan kansalaiset toivovat yhä enemmän osallistumisen mahdollisuuksia vaalien välillä. Demokraatiohjelmissa linjataankin, että yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä tulee edistää. Suoria osallistumismahdollisuuksia on kuitenkin kehitettävä niin, että ne toimivat yhdessä edustuksellisen järjestelmän kanssa, ja niin, että ne eivät lisää osallistumisen eriarvoistumista.

Ensimmäisenä päivänä heinäkuuta 2021 voimaan tulleen hyvinvointialueesta annetun lain mukaan kansalaiset saavat hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa, ja hyvinvointialueiden tulee perustaa vastaavanlaiset vaikuttamistoimielimet kuin kunnissa (mm. vanhus-, vammais- ja nuorisovaltuustot). Alueellisten osallistumisjärjestelmien rakentaminen vaatii jatkossa riittävää tukea ja viestintää, jotta niistä tulee mahdollisimman toimivat ja vaikuttavat. Laissa hyvinvointialueesta säädetään myös hyvinvointialueen neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä. Lakia hyvinvointialueilla ja kunnissa toimitettavissa neuvoo-antavissa kansanäänestyksissä noudatettavasta menettelystä on muutettu siten, että kansanäänestys voidaan toimittaa aluevaalien ja kuntavaalien yhteydessä. Samalla kansaäänestysaloitteen tekemistä koskevaa säännöstä on modernisoitu, mikä helpottaa kunnallisten kansanäänestysten järjestämistä.

Kansalaispaneelit ja -raadit ovat esimerkki demokraattisesta innovaatiosta, jossa joukko tavallisia kansalaisia keskustelee syvällisen perehtymisen jälkeen yhteiskunnallisesta kysymyksestä ja tuottaa suosituksia päätöksentekijöille tai laajemmalle äänestäjäkunnalle. Demokraatiohjelman yhteydessä on toteutettu satunnaisotannalla kootut kansalaisraadit ilmastolain valmisteluun sekä sananvapauteen ja maalittamiseen liittyen. Hallituksen esityksessä ilmastolaista esitetään sääntelyä kansalaisten osallistumismahdollisuuksista ilmastopolitiikkaan. Esityksen perusteluissa nostetaan esille kansalaisraati yhtenä keskeisenä osallistumisen muotona. Oikeusministeriössä on aloitettu digitaalisen kansalaisraadain valmistelu osaksi oikeusministeriön ylläpitämiä demokraatiaverkkopalveluja. Digitaalinen raati valmistuu vuoden 2021 loppuun mennessä. Lisäksi

Sitra on yhteistyössä demokraatiohjelman ja Suomen Kuntaliiton kanssa järjestänyt alueellisia demokraatiakokeiluja, joiden oppeja hyödynnetään ja jalkauttamista jatketaan osana demokraatiohjelman toimeenpanoa.

Jatkotoimet: Tuetaan koulutuksella ja ohjeistuksella hyvinvointialueen asukkaiden osallistumisoikeutta koskevien säännösten toimeenpanoa sekä suoran ja osallistuvan demokratian menetelmien laajempaa käyttöönottoa julkisessa hallinnossa esimerkiksi Sitran demokraatiakokeiluista saatujen kokemusten pohjalta. Parlamentaarinen vaalityöryhmä antaa 31.12.2021 mietintönsä, jossa arvioidaan mahdollisuuksia muuttaa kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen ikäraja.

Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta

Toimivan demokratian kulmakiviin kuuluu avoimesti toimiva hallinto, jossa kansalaisilla ja medialla on laaja pääsy julkisiin tietoihin ja asiakirjoihin. Demokraatiohjelman puitteissa valmistellaan parlamentaarisesti lakia avoimuusrekisteristä, jonka tavoitteena on tehdä lobbaaminen näkyväksi. Parlamentaarisen ohjausryhmän ja asiantuntijatyöryhmän valmisteleva mietintö, joka kirjoitetaan hallituksen esityksen muotoon, valmistuu lokakuussa 2021. Myös julkisuuslain ajantasaistamiseen tähtäävä työ on käynnistynyt. Tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia. Osana paremman sääntelyn ohjelmaa on käynnistetty säädösvalmistelun kuulemisen indikaattorien kehittämistyö.

Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämisestä on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita toimeenpannaan poikkihallinnollisesti kansallisen demokraatiohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokraatiohjelmassa lisätään viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä. Lisäksi oikeusministeriön demokraatiaverkkopalveluja kehitetään paremmin nuorille sopiviksi.

Kansalaisyhteiskunnalla on keskeinen rooli toimivassa demokratiassa. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä edistetään uudistamalla yhdistyslakia muun muassa niin, että yhdistysten hallinnollinen taakka pienenee, vastuita selkeytettäisiin ja mahdollistettaisiin kevyemmin rekisteröity toimintaryhmä, jonka hallinto voisi olla kokonaan verkossa. Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihankkeen tavoitteena puolestaan on kehittää entistä vaikuttavampi, tehokkaampi, läpinäkyvämpi ja yhdenmukaisempi valtionavustustoiminta. Haeavustuksia.fi-verkkopalvelu pilotoidaan syksyllä 2021 ja tavoitteena on ottaa uudistettu verkkopalvelukokonaisuus käyttöön vuonna 2024.

Järjestöissä ja laajemmin kansalaisyhteiskunnassa tehtävän vapaaehtoistyön lisäämiseksi on käynnistetty hanke, jossa selvitetään vapaaehtoistyön tietopohjaa ja kehitetään ratkaisuja vapaaehtoistyön tukemiseksi ja sen houkuttelevuuden lisäämiseksi. Lisäksi on käynnistetty Kansalaisjärjestöakatemia, jonka tavoitteena on vahvistaa virkamiesten kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä.

Suomi tilasi OECD:ltä kaksi arviointia, jotka käsittelevät kansalaisyhteiskunnan tilaa ja luottamusta. Arviointien tulokset julkistettiin kesällä 2021, ja niiden toimenpidesuosituksen läpikäyntiä varten on perustettu työryhmä.

Jatkotoimet: Valmistellaan sähköinen avoimuusrekisteri sitä valmistelleen parlamentaarisen työryhmän esityksen pohjalta. Jatketaan julkisuuslain ajantasaistamiseen tähtäävää työtä. Käynnistetään vuoden 2022 aikana sähköisten demokratiapalveluiden tulevaisuuden visiointityö ja resurssitarpeiden kartoitus. Jatketaan kansalaisyhteiskunnan taloudellisten ja hallinnollisten toimintaedellytysten edistämistä ja valmistellaan uuden kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan asettaminen. Hallituksen esitys yhdistyslain uudistamiseksi on tarkoitus antaa keväällä 2022. Järjestöjen valtionavustuksia selkeytetään ja digitalisoidaan valtionavustushankkeessa tehtävien linjausten pohjalta. Käynnistetään vapaaehtoistyötä edistävä viestintäkampanja ja tarvearviointiin perustuva, eri toimijoita yhdistävä yhteistyöfoorumi.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus

Kansalaisten tiedollisia ja taidollisia valmiuksia on tärkeä tukea, jotta he voisivat osallistua täysimääräisesti demokraattiseen toimintaan. Demokratiaohjelman ja Oikeus oppia -ohjelman yhteistyönä toteutetaan vuonna 2021 hanke demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kokoamiseksi ja levittämiseksi valtakunnallisesti. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa on edistetty tuottamalla aihetta koskevia opetuskokonaisuuksia, vahvistamalla valtakunnallista yhteistyötä ja koordinaatiota sekä edistämällä teemaan liittyvää tutkimusta.

Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuudessa kehitetään ja testataan konsepteja, joilla kirjastoista tehdään keskustelemaan demokratian virtuaalisia ja fyysisiä kohtaamispaikkoja, osallisuuden edistäjiä ja kohtaamisten mahdollistajia.

Lasten ja nuorten osallisuutta vahvistetaan demokratiaohjelmassa lukuisilla toimenpiteillä, joita sisältyy ohjelman kaikkiin viiteen teemakokonaisuuteen. Hallituskauden aikana esimerkiksi laaditaan ehdotus kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajaista. Oikeusministeriössä on käynnissä myös hanke, jonka yhtenä tavoitteena on lisätä etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhteiskunnallista osallisuutta luomalla vuoropuhelua nuorten ja päättäjien välille.

Jatkotoimet: Toteutetaan pilottihankekokonaisuus koulujen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuskäytäntöjen kehittämiseksi. Pyritään käynnistämään VN TEAS -selvityshanke demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen tueksi ja tietotarpeisiin vastaamiseksi. Jatketaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamista opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa yhteistyössä mm. Opettajankoulutusfoorumin kanssa. Rakennetaan syksyn 2021 aikana erityisesti nuorille suunnattu digitaalinen raati osaksi oikeusministeriön otakantaa.fi-palvelua. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien nuorten osallistumisen tukemiseksi luodaan tukirakenne yhteistyössä nuorten osallisuuden osaamiskeskuksen ja kansallisen lapsistrategian kanssa.

Demokratiaohjelman toimeenpanon tilanne

Toteutettu: toimenpide suoritettu/lähes valmis

Käynnissä: toimenpide käynnissä

Jatkotoimet: toimenpide käynnistetään myöhemmin

1. Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Osallisuus ja demokratia ovat toimintatapana julkishallinnon toiminnan keskiössä.

❖ Toimenpidekokonaisuus 1

Julkisen hallinnon strategia

Toteutettu: Valtiovarainministeriö valmisteli yhteistyössä kuntien ja Suomen Kuntaliiton kanssa 1.12.2021-2020 julkaistun julkisen hallinnon strategian³, jolla ohjataan koko suomalaisen julkisen hallinnon uudistamista. Siinä toimiva julkinen hallinto on tunnistettu keskeiseksi osaksi toimivan demokratian ja hyvinvointiyhteiskunnan turvaamista. Strategialla tuetaan valtion viranomaisten, kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden omaa toimintaa sekä niiden välistä yhteistyötä ja työnjakoa. Strategia kannustaa julkista hallintoa myös laajentamaan ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia niin asioiden valmistelussa kuin päätöksenteossakin.

Jatkotoimet: Toimeenpannaan julkisen hallinnon strategiassa linjatut toimenpiteet osallistavasta valmistelusta ja sidosryhmien kuulemisesta viestinnän, koulutuksen ja ohjeistuksen avulla.

❖ Toimenpidekokonaisuus 2

Erätauko-dialogit ja vuorovaikutteinen valmistelu

Toteutettu: Oikeusministeriö järjesti vuonna 2020 yhteensä 12 Erätauko-keskustelua yhteistyössä Erätauko-säätiön, eri ministeriöiden ja järjestöjen kanssa. Erätauko-menetelmä on kehitetty edistämään rakentavaa keskustelua yhteiskunnassa. Hankkeen tavoitteena oli löytää uusia, monistettavia, jatkuvia ja matalan kynnyksen tapoja parantaa nuorten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon sekä nuorten ja muiden väestöryhmien kuuntelemisen mahdollisuuksia paikallistasolla. Erätauko-keskusteluja on hyödynnetty muun muassa kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanossa, julkisen hallinnon strategian valmistelussa sekä ilmastolain ja luonnonsuojelulain valmistelussa. Keskustelujen tavoitteena on ollut kuunnella ja ymmärtää osallistujien erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä valikoituihin teemoihin liittyen. Keskusteluja on hyödynnetty viranomaisten ja osallistujien vuoropuhelun välineenä.

³ [Julkisen hallinnon strategian verkkosivut](#)

Toteutettu: Etnisten suhteiden neuvottelukunnan ja Erätauko-säätiön kanssa on työstetty työkalu⁴, jonka avulla voidaan huomioida paremmin kieli- ja kulttuuritaustaltaan erilaiset osallistujat keskusteluissa ja niiden suunnittelussa.

Toteutettu: Valtiovarainministeriön johdolla on järjestetty poikkeusajan dialogien sarja⁵, jossa on hyödynnetty Erätauko-menetelmää. Poikkeusajan dialogien tavoitteena on ollut tarjota kansalaisille ja yhteisöille mahdollisuus käydä rakentavaa keskustelua ja lisätä ymmärrystä siitä, millaista on elää Suomessa poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa. Keskustelutarjassa järjestettiin vuonna 2020 yhteensä 232 dialogia yhdeksänä keskustelupäivänä eri puolilla Suomea ja maailmaa. Keskusteluihin osallistui yli 1 600 ihmistä eri ikäryhmistä ja ammateista. Dialogeja oli järjestämässä lähes 100 toimijaa eri puolilta yhteiskuntaa: järjestöjä, kuntia, ministeriöitä, uskonnollisia yhteisöjä, yrityksiä ja yksittäisiä kansalaisia. Dialogisarja on jatkunut myös vuonna 2021. Dialogit ovat tarjonneet osallistujille mahdollisuuden käsitellä pandemiatilanteen nostattamia ajatuksia ja tuntemuksia sekä erilaisia tulevaisuusnäkömiä. Dialogien järjestäjät ovat osallistuneet myös laajemman tilannekuvan muodostamiseen tämänhetkisestä yhteiskunnastamme. Keskustelujen yhteenvedosta muodostuu moniulotteinen ja eritelty kokonaiskuva yhteiskuntamme tämänhetkisestä olotilasta. Dialogien koordinoimista, koosteen tekemisestä, julkaisemisesta ja välittämisestä valtion ja kuntien hallintoon vastaavat DialogiAkatemia, Erätauko-säätiö, oikeusministeriö, Sitra ja valtiovarainministeriö.

Käynnissä: [Kansalaispulssi-kyselyn avulla on selvitetty kansalaisten tuntemuksia ja näkemyksiä hallinnon toiminnasta korona-aikana nopealla sykillä. Ensimmäinen verkkokysely tehtiin huhtikuussa 2020. Kyselyn toteuttaa Tilastokeskus valtioneuvoston toimeksiannosta⁶. Kysely on koettu hyödylliseksi, ja se nähdään potentiaalisenä tapana selvittää kansalaisten näkemyksiä ajankohtaisista aiheista myös koronapandemian jälkeen. Syksyn 2021 aikana Kansalaispulsssia on tarkoitus kehittää palvelemaan laajasti valtioneuvoston ajankohtaisia tietotarpeita.](#)

Käynnissä: Valtiovarainministeriön joulukuussa 2020 julkaiseman Avoimen hallinnon strategian⁷ yhtenä tavoitteena on tuoda dialogit vahvemmin julkisen hallinnon toimintatavaksi ja vahvistaa vuorovaikutuksellista ammattitaitoa julkisella sektorilla muun muassa erilaisten pilottien avulla ja välittämällä tietoa hyvistä käytännöistä. Osaamisen kehittämisen tueksi on tehty yhteistyötä myös tutkijoiden kanssa siitä, miten vuorovaikutus syntyy virtuaalisissa dialogeissa. Dialogien edistäminen on myös toinen valtiovarainministeriön teemoista Ylen ja Erätauko-säätiön Hyvin sanottu -hankkeessa.

Käynnissä: Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö ja valtioneuvoston kanslia ovat liittyneet Yleisradion ja Erätauko-säätiön viisivuotiseen (2021–2026) Hyvin sanottu – kunnioittavasti keskusteleva Suomi -hankkeeseen. Hyvin sanottu -hanke perustuu Yleisradion vuonna 2020 tekemään taustaselvitykseen, jossa neljännes haastatelluista koki, ettei halunnut osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun keskustelukulttuurin tasosta johtuen. Hankkeen tavoitteena on kohottaa suomalaisen keskustelukulttuurin tasoa ja innostaa ihmisiä mukaan toisia kunnioittavaan, erilaisia näkemyksiä arvostavaan keskusteluun. Keskustelukulttuurin tason nostamisella vaikutetaan yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja halukkuuteen osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Käynnissä: Sisäministeriön käynnistämässä hankkeessa tavoitteena on määritellä pitkän aikavälin tavoitteet Suomen kokonaisvaltaiselle maahanmuuttopolitiikalle laajassa yhteistyössä eri tahojen kanssa. Hankkeen

⁴ [Dialogityökalusta Erätauko-säätiön verkkosivuilla](#)

⁵ [Poikkeusajan dialogit vuosina 2020-2021 Avoinhallinto.fi-verkkopalvelussa](#)

⁶ [Kansalaispulssi-kyselyjen yhteenvedot](#)

⁷ [Avoimen hallinnon strategia](#)

alkuvaiheessa kootaan kattavasti asiantuntijoiden, viranomaisten ja tutkijoiden näkemyksiä Suomen maahanmuuttopolitiikan kehittämiseksi. Näkemyksiä kerätään hyvin laajasti mm. kyselyillä, työpajoissa, webinaareissa ja tapaamisissa. Hankkeeseen on nimetty palvelumuotoilija ideoimaan ja toteuttamaan uusia tapoja toteuttaa osallistavia menetelmiä. Lisäksi osallistamismenetelmien kehittämisessä hanketta tukevat ammattikorkeakoulu Laurean palvelumuotoiluopiskelijat. Parhaista osallistamismenetelmistä viestitään laajasti sisäministeriön lisäksi koko valtiohallinnossa.

❖ Toimenpidekokonaisuus 3

Oikeusministeriön demokratiapalkinto

Toteutettu: Oikeusministeriön 10 000 euron arvoinen demokratiapalkinto jaettiin kolmelle kansalaisyhteiskunnan toimijalle helmikuussa 2021, jolloin sen teemana oli uudenlaisen vuorovaikutuksen edistäminen⁸. Demokratiapalkinnon saivat **Plan International Suomi, Natur och Miljö rf** ja **Kehitysvammaisten Tukiliitto ry**. Plan International Suomen Muuttajat!-demokratiakasvatushankkeen Tyttöryhmä-koulutusohjelma palkittiin vaikuttamisfoorumien tarjoamisesta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneille Suomeen muuttaneille tytöille ja nuorille naisille. Ympäristöjärjestö Natur och Miljö rf palkittiin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kannustamisesta ja sen tukemisesta erityisesti ympäristöasioissa. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n Vahvistu vanhempana -kokemusasiantuntijatiimi palkittiin vertaistukitoiminnasta, jolla on lisätty yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevien ihmisten osallisuutta. Oikeusministeriön yhteistyökumppaneina toimivat valtioneuvoston kanslia, valtiovarainministeriö, Suomen Kuntaliitto ja Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. Demokratiapalkinnon 2020 raatiin kuuluivat viestinnän professori Anu Kantola, artisti Signmark, Marko Vuoriheimo sekä somevaikuttaja Maiju Voutilainen.

❖ Toimenpidekokonaisuus 4

Tulevaisuusselonteon valmisteluun liittyvät tulevaisuusdialogit

Toteutettu: Valtioneuvoston kanslia käynnisti keväällä 2020 seuraavan tulevaisuusselonteon valmistelun. Osana valmistelutyötä valtioneuvoston kanslia järjesti yhteistyössä Erätauko-säätiön kanssa 50 dialogia Suomen tulevaisuudesta⁹. Dialogeissa keskusteltiin Suomen tulevaisuudesta Erätauko-menetelmän avulla ja pyrittiin syventämään ymmärrystä Suomen tulevaisuuden tärkeimmistä kysymyksistä. Valtioneuvoston kanslia pyrki kutsumaan dialogeihin eri sukupolvien ja sukupuolten edustajia, ja erityisesti nuoria osallistujia. Keskusteluihin haluttiin mukaan mahdollisimman erilaisista taustoista tulevia ja erilaista arkea eläviä, kuten esimerkiksi vähemmistöjen edustajia. Tavoitteena oli, että erityisesti he, jotka yleensä eivät syystä tai toisesta osallistu yhteiskunnalliseen keskusteluun, tulisivat mukaan pohtimaan Suomen tulevaisuutta. Taustalla vaikutti myös Sanna Marinin hallituksen lupaus edistää uudenlaista vuorovaikutusta kansalaisten kanssa. Viimeinen keskustelu viidenkymmenen dialogin sarjasta käytiin 6.4.2021 koulutuskeskus Salpauksen maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kanssa. Keskustelujen sisällöt otetaan huomioon tulevaisuusselonteon valmistelussa.

⁸ [Demokratiapalkinto 2020 oikeusministeriön verkkosivuilla](#)

⁹ [Tulevaisuusdialogeista valtioneuvoston kanslian verkkosivuilla](#)

2. Edustuksellinen demokratia

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Varmistetaan turvalliset ja luotettavat vaalit, joissa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan.

❖ Toimenpidekokonaisuus 5

Parlamentaarinen vaalityöryhmä

Käynnissä: Valtioneuvosto asetti 20.2.2020 demokratiaohjelman yhteyteen parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita¹⁰. Kuntavaalien valmistelusta aiheutuneen kokoustaun vuoksi työryhmän toimikautta on jatkettu 31.12.2021 saakka. Työryhmä on toistaiseksi käsitellyt vaali- ja puoluerahoitukseen liittyviä asioita (ks. toimenpidekokonaisuus 8), sekä aloittanut vaalijärjestelmän uudistustarpeiden tarkastelun. Työryhmässä käsitellään syksyn 2021 aikana lisäksi äänestysaktiivisuuden lisäämiseen tähtääviä toimia sekä kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajoja.

Jatkotoimet: Käynnistetään vaali-, puolue-, ja puoluerahoituslainsäädännön muuttaminen parlamentaarisen vaalityöryhmän linjausten pohjalta. Uudistetaan vaalitietojärjestelmä erillisen linjauksen pohjalta.

Varusmiesten laitosäänestys

Toteutettu: Vaalilain 9 § ja 46 § ~~on muutettiin~~ väliaikaisesti ~~muutettu~~¹¹. Lakimuutoksen nojalla vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitettiin laitosäänestys Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä. ~~Covid-19-Korona~~ pandemian seurauksena varusmieskoulutuksen aikataulutusta on jouduttu järjestämään osin tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Aikataulutusta koskevat muutokset olisivat saattaneet vaikuttaa joidenkin varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien äänioikeutettujen yhdenvertaisten äänestysmahdollisuuksien toteutumiseen ilman koulutuksen aikataulutuksessa tehtäviä järjestelyitä tai kuljetusten järjestämistä äänestyspaikoille. Laitosäänestyksen toimittaminen varuskunnissa vuoden 2021 kuntavaaleissa mahdollisti varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien varuskunnassa laitosäänestysajankohtana saapuvilla olleiden äänioikeutettujen äänestämisen varuskunnan alueella ilman heille suunnattuja erillisiä kuljetus- ja aikataulujärjestelyitä. Äänestyspaikkojen tuomista lähelle varusmiehiä on muutenkin syytä edistää. Se madaltaa äänestyskyynnystä ja edistää vaalijärjestelmän toimivuutta. Nuorten ja erityisesti varusmiesikäisten nuorten miesten äänestysaktiivisuuden lisääminen edellyttää konkreettisia toimia ja panostuksia äänestämisen helppouteen ja nuorille tulee taata yhdenvertainen mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallistumiseen myös varusmiespalveluksen aikana. Laki tuli voimaan 24.5.2021, ja sen voimassaolo päättyi 30.06.2021.

Jatkotoimet: Oikeusministeriö valmistelee pysyväisluonteisen muutoksen koskien varusmiesten laitosäänestystä. Lainsäädännön on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2021 loppuun mennessä.

¹⁰ [Parlamentaarinen vaalityöryhmä](#)

¹¹ [HE 60/2021 vp](#)

Nuorten osallistuminen edustukselliseen demokratiaan

Käynnissä: Oikeusministeriö selvittää lasten ja nuorten näkemyksiä osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvistä kysymyksistä (ml. äänioikeusikärajat, kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen ikärajat) vuoden 2021 aikana Nuortenideat.fi-verkkopalvelussa julkaistun avoimen kyselyn¹² sekä nuorten digitaalisten raatien ja verkkotyöpajojen avulla. Kyselyn, raatien ja työpajojen tuloksia on tarkoitus käyttää parlamentaarisen vaalityöryhmän työskentelyssä ja ministeriöiden muussa valmistelutyössä nuorten osallisuuden edistämiseksi.

❖ Toimenpidekokonaisuus 6

Aluevaalit

Toteutettu: Eduskunta hyväksyi kesäkuussa 2021 hallituksen esityksen hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020)¹³. Laki hyvinvointialueesta (611/2021) tuli voimaan 1.7.2021. Lain tavoitteena on, että hyvinvointialueen ylimmän päätöksentekielimen, aluevaltuuston, valinta suorilla vaaleilla vahvistaa hallinnon kansanvaltaisuutta. Kansanvaltaisuus vahvistuu erityisesti verrattuna aiempiin kuntayhtymiin, joissa kunnan asukkaiden demokraattinen päätöksentekijöitä koskeva valinta oli välillistä. Kuntayhtymien toiminnan siirto aluevaaleilla valitun hyvinvointialueen hallintoon vahvistaa asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia aikaisempaan nähden. Aluevaalit on tarkoitus toimittaa vuodesta 2025 lukien samanaikaisesti kuntavaalien kanssa. Ensimmäiset aluevaalit järjestetään kuitenkin erillisinä 23.1.2022. Vaalien yhdistämisellä tavoitellaan positiivisia vaikutuksia äänestysvilkkauteen.

Jatkotoimet: Demokratiahjelman puitteissa on tarkoitus laajasti viestiä aluevaaleista ja osallistumisoikeuksista sekä järjestää koulutusta aluevaaleja hoitaville vaaliviranomaisille.

❖ Toimenpidekokonaisuus 7

Sähköinen puolerekisteri

Toteutettu: Hallituksen esitys puoluelain (HE 118/2020¹⁴ vp) 3 §:n muuttamiseksi hyväksyttiin 27.11.2020. Puoluelakia (904/2020) muutettiin siten, että hakemuksen yhdistyksen rekisteröimisestä puolerekisteriin voi tehdä myös oikeusministeriön ylläpitämässä verkkopalvelussa (puolerekisteri.fi). Samalla mahdollistettiin puolueen rekisteröimiseen vaadittavien kannatusilmoitusten kerääminen sähköisesti.¹⁴

Toteutettu: Puolueen rekisteröintiin ja kannatusilmoitusten keräämiseen tarkoitettu, oikeusministeriön ylläpitämä puolerekisteri.fi-verkkopalvelu avattiin 1.1.2021¹⁵. Palvelussa yhdistys voi tehdä rekisteröintihakemuksen puolueeksi sekä kerätä puolueen rekisteröimiseen vaadittavia kannatusilmoituksia. Syyskuuhun 2021 mennessä kolme puoluetta on palvelussa kerännyt tarvittavat 5 000 kannatusilmoitusta.

¹² [Kysely nuorille kansalaisaloitteen ikärajaista, osallistumisesta ja demokratiasta oikeusministeriön verkkosivuilla](#)

¹³ [HE 241/2020](#)

¹⁴ [Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi puoluelain 3 §:n muuttamisesta](#)

¹⁵ [Puolerekisteri.fi-verkkopalvelu](#)

❖ Toimenpidekokonaisuus 8

Vaali- ja puolerahoituksen kehittäminen

Käynnissä: Parlamentaarinen vaalityöryhmä on tehnyt alustavat linjauksensa siitä, miten vaali- ja puolerahoituslainsäädäntöä tulisi kehittää, jotta se olisi aikaisempaa toimivampaa ja läpinäkyvämpää. Oikeusministeriö aloittanee asiaa koskevan lainvalmisteluprosessin syksyllä 2021.

❖ Toimenpidekokonaisuus 9

Vaalitiedotus

Toteutettu: Oikeusministeriö, valtioneuvoston kanslia ja Huoltovarmuuskeskus käynnistivät 20.5.2020 yhteisen valtakunnallisen viestintäkampanjan, jonka teemana oli ”Suomessa on luotettavat vaalit – Käytä ääntäsi”. Kuntavaalien alla toteutettu kampanja kannusti käyttämään demokraattista oikeutta äänestää vaaleissa sekä rohkaisi keskustelemaan, osallistumaan ja antamaan tilaa toisten mielipiteille. Kampanjan tarkoituksena oli torjua mahdollista vaaleihin liittyvää disinformaatiota muistuttamalla medialukutaidon tärkeydestä ja ohjaamalla luotettavan viranomaistiedon äärelle. Kampanja myös muistutti terveysturvallisuudesta äänestettäessä. Kampanjan kasvoina olivat toimittaja Pirjo Nuotio, hyväntekijä Heikki Hursti, näyttelijä Sara Parikka ja koripallomaajoukkueen päävalmentaja Henrik Dettmann. Viestintäkampanja näkyi laajasti televisiossa, radiossa, verkossa ja printtimediassa. Kampanja toteutettiin kaksikielisenä, ja siinä käytetään myös englantia sekä yleisimmin Suomessa puhuttuja vieraita kieliä.

Toteutettu: Oikeusministeriö, Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) ja maahanmuuttajajärjestöjen kattojärjestö Moniheli ry tuottivat yhteisen vaalitiedotus- ja koulutuskampanjan maahan muuttaneille. Kampanjan tavoitteena oli levittää tietoa vaaleista, puolueista ja terveysturvallisesta äänestämisestä järjestöverkostojen kautta¹⁶. ETNO tuotti lisäksi vaalimateriaaleja vieraskielisille tavoitteenaan lisätä tietoa kuntavaaleista. Materiaalit tuotettiin suomen ja ruotsin kielen lisäksi Suomessa viidellä yleisemmin puhutulla vieraalla kielellä (englanti, venäjä, viro, arabia ja somali). Visuaalisten materiaalien avulla monikielisiä kuntalaisia kannustettiin vaikuttajiksi ja äänestäjiksi vuoden 2021 kuntavaaleissa. Aineistot tukevat kansallisen demokraatiohjelman tavoitetta lisätä maahanmuuttajien ja monikielisten kuntalaisten äänestysaktiivisuutta ja asettumista ehdolle kuntavaaleissa.¹⁷ Järjestöt, kunnat ja vaikuttajat voivat hyödyntää aineistoja ja lisätä niiden avulla tietoa kuntavaaleista ja vaikuttamisesta kunnissa.

Toteutettu: Oikeusministeriö tuotti aikaisempien vaalien tapaan vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä laajoja vaalitietoaineistoja vaalit.fi-sivustolle. Ne sisältävät mm. vaalitietoa yli kahdellakymmenellä kielellä sekä selkokielisiä ja audiovisuaalisia aineistoja. Lisäksi tuotettiin materiaaleja näkö- ja kuulovammaisille. Kaikille nuorille ensi kertaa äänestäville lähetettiin ~~niin sanottu~~ nuorten kirje ja myös ensimmäistä kertaa äänioikeuden saaneet maahanmuuttajat saivat kirjeen äänioikeudesta ja äänestämisestä.¹⁸ Lisäksi oikeusministeriö järjesti 2.6.2021 ensimmäistä kertaa Jodel-keskustelufoorumin Kysy mitä tahansa -tapahtuman yhteistyössä Jodelin

¹⁶ [Kaikkien Vaalit 2021 -kampanja Moniheli ry:n verkkosivuilla](#)

¹⁷ [ETNO:n materiaalit ja julkaisut](#)

¹⁸ [Kuntavaaleista Vaalit.fi-verkkopalvelussa](#)

kanssa. Tapahtuman tavoitteena oli tavoittaa nuoria äänestäjiä. Tilaisuudessa Jodelin käyttäjien eli jodlaajien oli mahdollista kysyä kuntavaaleihin liittyviä kysymyksiä oikeusministeriön vaaliasiantuntijoilta.¹⁹

❖ Toimenpidekokonaisuus 10

Vaalien turvallisuus ja resilienssin kehittäminen

Käynnissä: Demokratiaohjelman puitteissa toteutetaan 1.12.2020–30.11.2021 Euroopan unionin REC-ohjelman (Rights, Equality and Citizenship) rahoittama **vaaleja ja viranomaisyhteistyötä vahvistava Vaalipooli-hanke**.²⁰ Hankkeen tavoitteena on edistää viranomaisyhteistyötä ja yhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa vaalihäirintään puuttumisessa ja vaalivarautumisen parantamisessa. Oikeusministeriön vastuulla olevat hankkeen käytännön toiminnot ovat 1) verkkotyökälun toteuttaminen vaaliviranomaisten työn tueksi, 2) viranomaisten ja puolueiden kouluttaminen vapaiden ja oikeudenmukaisten vaalien edistämisestä, sekä 3) osallistuminen vaalivarautumiseen liittyvään EU-yhteistyöhön. Hanke myös tukee oikeusministeriön koordinoimaa Vaalivarautumisen yhteistyöryhmää, joka mm. seuraa vaalihäirintään ja vaalien turvallisuuteen liittyvää kansainvälistä keskustelua ja kehitystä²¹. Vaalipooli-hanke on edennyt hankesuunnitelman ja -aikataulun mukaan. Puolueille ja viranomaisille on järjestetty koulutukset vaalivarautumisesta ja vaalihäirinnästä. Verkkoalusta vaaliviranomaisten työn tueksi valmistuu loppuvuodesta 2021. Samaan aikaan Euroopan komissio valmistele alustayhtiöiden disinformaatiota koskevien käytännösääntöjen uudistamista osana Euroopan demokratiaohjelmien toimeenpanoa.

Toteutettu: Vaalit vaikuttavat keskeisesti siihen, miten hyvin demokraattinen järjestelmä toimii. Koronapandemia on globaalisti vaikuttanut vaalien siirtämisiin ja vaalijärjestelyihin. Suomessa oikeusministeriö ja paikalliset vaaliviranomaiset ovat tehneet lukemattomia **toimia kuntavaalien terveysturvalliseksi toteuttamiseksi Suomessa**. Kuntavaalit siirrettiin vaalilain muutoksella (HE 33/2021) huhtikuusta kesäkuulle 2021, jotta vaalit voitiin järjestää turvallisesti²². Samalla ennakoäänestysaikaa pidennettiin kahden viikon mittaiseksi. Myös varusmiehille mahdollistettiin laitosäänestys vaalilain tilapäisellä muutoksella (ks. toimenpidekokonaisuus 5). Rokoteasetusta muutettiin niin, että kesäkuun kuntavaalien kotiaäänestyksestä huolehtivat vaalitoimitsijat ja laitosäänestyksen toimittaneet vaalivirkailijat voitiin rokottaa koronavirusta vastaan²³. Lisäksi oikeusministeriö laati yksityiskohtaiset ohjeet vaaliviranomaisille terveysturvallisten vaalien järjestämisestä²⁴. Vaaliviranomaisille järjestettiin virtuaalisia vaaliklinikoita, joihin osallistui satoja vaalivirkailijoita. Myös äänestäjille laadittiin ohjemateriaaleja²⁵. Vaali- ja puoluelainsäädäntöä käsittelevä parlamentaarinen työryhmä esitti, että oikeusministeriö asettaisi työryhmän selvittämään, miten vaalien resilienssiä voitaisiin jatkossa vahvistaa erilaisissa kriisitilanteissa.

Jatkotoimet: Käynnistetään selvityshanke vaalien resilienssin vahvistamiseksi kriisitilanteissa. Oikeusministeriö asettaa työryhmän selvityshanketta varten syksyllä 2021.

Toteutettu: Aalto-yliopisto on toteuttanut oikeusministeriön rahoittaman **Elebot2021-tutkimushankkeen**, jonka tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten sosiaalisessa mediassa toimivilla automaattisilla tileillä eli boteilla

¹⁹ [Oikeusministeriön uutinen Jodel-keskustelufoorumissa Kysy mitä tahansa -tapahtumasta](#)

²⁰ [Vaalipooli-hanke](#)

²¹ [Vaalivarautumisen yhteistyöryhmä](#)

²² [Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen OM/2021/36](#)

²³ [Oikeusministeriön tiedote muutoksesta asetukseen vapaaehtoisista covid-19-rokotuksista](#)

²⁴ [Kokoelebot-ohjeita vaaliviranomaisille](#)

²⁵ [Koronaohjeita äänestäjille kuntavaaleissa](#)

pyritään vaikuttamaan vaaleihin. Vuonna 2019 eduskunta- ja EP-vaalien alla Aalto-yliopisto toteutti vastaavan Elebot-hankkeen, jossa kerättiin ja analysoitiin vuoden 2019 eduskunta- ja europarlamenttivaaleihin liittyvää Twitterin tuottamaa dataa bottien ja sitä kautta asiattomien vaikutusyritysten tunnistamiseksi. Analyysi toistettiin vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä. Tutkimusraportti julkaistaan lokakuussa 2021.

Käynnissä: Oikeusministeriö on lisäksi käynnistänyt hankkeen, jossa Aalto-yliopiston ja Turun yliopiston tutkijat tutkivat **koronapandemian vaikutuksia kesäkuun 2021 kuntavaaleihin**. Tutkimustuloksia hyödynnetään vaalien resilienssin kehittämisessä.

3. Suora ja osallistuva demokratia

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Edistetään yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä.

❖ Toimenpidekokonaisuus 11

Kansalaisaloite ja eurooppalainen kansalaisaloite

Käynnissä: Parlamentaarisen vaalityöryhmän yhtenä tehtävänä on laatia ehdotus kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajasta nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi ja arvioida tarpeet kansalaisaloitejärjestelmän kehittämiseksi myös muilta osin. Työryhmän työn tueksi oikeusministeriö selvittää lasten ja nuorten näkemyksiä osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvistä kysymyksistä Nuortenideat.fi-verkkopalvelussa julkaistun avoimen kyselyn sekä nuorten digitaalisten raatien ja työpajojen avulla (ks. myös toimenpidekokonaisuus 5).

Jatkotoimet: Parlamentaarinen vaalityöryhmä käsittelee kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajakysymystä syksyllä 2021 ja antaa mietintönsä asiasta vuoden loppuun mennessä. Tämän jälkeen oikeusministeriö käynnistää mahdollisen lainvalmistelun työryhmän esityksen pohjalta.

❖ Toimenpidekokonaisuus 12

Hyvinvointialueiden osallistumisoikeudet

Toteutettu: Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020) annettiin 8.12.2020. Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen kesäkuussa 2021. Uudistuksella voidaan arvioida olevan merkittäviä vaikutuksia demokratiaan, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksiin sekä poliittiseen toimintakulttuuriin ja -järjestelmään. Uuden lainsäädännön nojalla kansalaisilla on hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa. Uudistuksen vaikutukset riippuvat merkittävästi siitä, millaisiksi hyvinvointialueiden toiminta ja muun muassa toimielin- ja päätöksentekorakenteet muodostuvat, ja missä määrin hyvinvointialueilla otetaan käyttöön lain mahdollistamia osallistumis- ja vaikuttamistapoja, sekä miten niitä eri hyvinvointialueilla sovelletaan. Uuden hallinnontason perustamisen vaikutukset demokratiaan kytkeytyvät myös siihen, missä määrin hyvinvointialueen asukkaat kiinnostuvat vaikuttamisesta ja haluavat osallistua hyvinvointialueen toimintaan.

Jatkotoimet: Tuetaan koulutuksella ja ohjeistuksella hyvinvointialueen asukkaiden osallistumisoikeutta koskevien säännösten toimeenpanoa. (Ks. myös toimenpidekokonaisuus 6)

❖ Toimenpidekokonaisuus 13

Kunnallinen ja hyvinvointialueen kansanäänestys

Toteutettu: Heinäkuussa 2021 voimaan tulleessa hyvinvointialueissa säädetään hyvinvointialueen neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä (31 §). Kansanäänestyksen järjestämisestä päättää aluevaltuusto. Vähintään 3 prosenttia hyvinvointialueen 15-vuotiaista asukkaista voi tehdä aloitteen kansanäänestyksen toimittamisesta. Kansanäänestyksen tarkemmat toimittamissäännökset sisällytettiin kunnallisissa neuvoo-antavissa kansanäänestyksissä noudatettavasta menettelystä annettuun lakiin (656/1990) siten, että lain nimi muutetaan käsittämään sekä kunnan että hyvinvointialueen kansanäänestykset ja hyvinvointialueen kansanäänestyksen säännökset ovat vastaavia kuin kunnan kansanäänestyksen säännökset. Lisäksi molempia kansanäänestyksiä koskien tehtiin seuraavat uudistukset menettelyyn: kansanäänestys voidaan toimittaa aluevaalien ja kuntavaalien yhteydessä, kansanäänestysaloitteen tekemistä koskevaa säännöstä modernisoitiin, kirjeäänestysasiakirjojen palauttamisen ja tarkastamisen määräaika pidennettiin ja menettelyä kevennettiin siten, että hyvinvointialue tai kunta voi halutessaan päättää kansanäänestyksen järjestämisestä pelkästään kirjeäänestyksenä (vrt. perussääntely, jossa äänestys toimitetaan kirjeäänestyksenä ja äänestyspäivän äänestyksenä).

Kunnan jäsenten aloiteoikeus

Toteutettu: [Kuntalain \(410/2015\) kokonaistarkastelun seurauksena \(HE 242/2020 vp\) kuntalain aloiteoikeutta koskevia säännöksiä muutettiin. Muutoksen myötä kuntalain 23 pykälässä ei enää säädetä kahden prosentin kannatuksen keränneiden aloitteiden käsittelyn kuuden kuukauden määräajasta. Jatkossa kaikki kunnassa viireille tulleet aloitteet tulee käsitellä toimivaltaisessa kunnan viranomaisessa ilman aiheetonta viivytystä. Aloiteoikeutta laajennettiin siten, että aloiteoikeus on myös kunnassa kiinteää omaisuutta omistavilla tai hallitsevilla. Aloiteoikeus kuuluu kaikille kuntalain 3 pykälässä tarkoitetuille kunnan jäsenille. Kunnat vastaavat aloitteiden käsittelystä kunnassa. Laki kuntalain muuttamisesta \(419/2021\) tuli voimaan 26.5.2021. Osa muutoksista tulee voimaan myöhemmin: kunnan hallintosääntö on saatettava 90 pykälän mukaiseksi vuoden 2021 loppuun mennessä.](#)

❖ Toimenpidekokonaisuus 14

Demokratiakokeilut

Toteutettu: Demokratiaohjelman toimintasuunnitelmassa linjattiin, että demokratiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja tuetaan kunnissa ja maakunnissa yhteistyössä Sitran kanssa. Sitran Demokratiakokeilut 2020 -hankkeella tavoiteltiin demokratiaa vahvistavia innovatiivisia yhteishankkeita, joilla edistetään demokraattista osallisuutta, osallistumista ja vuoropuhelua²⁶. Kuudella paikkakunnalla toteutetuilla kokeiluilla on pyritty vahvistamaan erityisesti niiden väestöryhmien osallistumista ja osallisuutta, jotka ovat syrjäytyneet tai vaarassa syrjäytyä demokraattisesta osallistumisesta. Osana kokeiluja on julkaistu vaikuttamisoppaita ja -videoita muun muassa vieraskielisten ja nuorten osallistamisesta. Kokeilujen tuloksia on

²⁶ [Demokratiakokeiluista Sitran verkkosivuilla](#)

arvioitu ja tutkijaryhmä on antanut suosituksia siitä, miten tuloksia voisi laajemmin jalkauttaa. Arviointi, suositukset, oppaat ja muut tukimateriaalit julkaistiin 1.6.2021 käsikirjan muodossa²⁷.

Kirjastot kansalaisvaikuttamisen foorumiksi

Käynnissä: Osana demokratiakokeiluja on myös panostettu kirjastojen roolin kehittämiseen. Uusi kirjastolaki (1492/2016) tuli voimaan 2016. Kirjastolain 2 §:ssä määritellään, että kirjastojen yhtenä keskeisenä tehtävänä on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta²⁸. Kuudessa kirjastossa eri puolilla Suomea on alkanut vuonna 2020 Sitran käynnistämä hankekokonaisuus, jonka tavoitteena on kehittää ja laajentaa kirjastojen tekemää demokratiatyötä. Kirjastoista kansanvallan foorumeita - hankekokonaisuudessa kehitetään ja testataan konsepteja²⁹, joilla kirjastoista kehitetään keskustelemaan demokratian virtuaalisia ja fyysisiä kohtaamispaikkoja, osallisuuden edistäjiä ja kohtaamisten mahdollistajia. Kirjastojen yhteiskunnallinen rooli on ollut vaikuttaa taustalla ja luoda niitä edellytyksiä, joita jokainen kansalainen on tarvinnut osallistuakseen yhteiskuntaan ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Hanke tehdään yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Eduskunnan joulukuussa 2020 hyväksymässä valtion vuoden 2021 budjetissa kirjastojen demokratiatyölle on varattu miljoonan euron määräraha Sitran hankekokonaisuuden jälkeiselle ajalle.

Kansalaisraadit ja -paneelit

Kansalaispaneeli on esimerkki demokraattisesta innovaatiosta, puntarivasta kansalaiskeskustelusta, jossa joukko tavallisia kansalaisia keskustelelee syvällisen perehtymisen jälkeen yhteiskunnallisesta kysymyksestä ja tuottaa suosituksia päätöksentekijöille tai laajemmalle äänestäjäkunnalle. Puntarivien kansalaiskeskustelujen osallistujat valitaan usein satunnaisotannan kautta.

Toteutettu: Oikeusministeriö ja valtiovarainministeriö järjestivät helmikuussa 2021 kansalaispaneelin, jonka tehtävänä oli puntaroida toimenpiteitä **sananvapauden edistämiseksi ja maalittamisen ehkäisemiseksi**. Kansalaispaneeliin lähetettiin kutsu 3 000:lle satunnaisesti valitulle täysi-ikäiselle Suomessa asuvalle henkilölle, ja paneeliin osallistui vapaaehtoisten joukosta 29 henkilöä. Paneelissa olivat edustettuina eri väestöryhmät ja maakunnat. Kansalaispaneeli kokoontui virtuaalisesti yhden illan ja kahden kokonaisen päivän ajan, perehtyi huolellisesti aihetta koskevaan taustatietoon sekä kuuli sananvapauteen, vihapuheeseen ja maalittamiseen perehtyneitä asiantuntijoita. Kansalaispaneelin jäsenet keskustelivat pienryhmissä ja muodostivat kannanottonsa koulutettujen moderaattorien avustuksella. Kansalaispaneeli korostaa kannanotossaan vihapuheen ja maalittamisen näkyväksi tekemistä, määritelmien selkeyttä ja niihin pohjautuvaa kansalaisviestintää, rangaistusten oikeasuhtaisuutta, ennaltaehkäisyä, resurssien riittävyttä sekä verkkoalustojen vastuuta. Kansalaispaneeli esittää yhteensä 25 toimenpidettä vihapuheen ja maalittamisen ehkäisemiseksi. Kansalaispaneelin johtopäätökset ja suositukset julkaistiin hankkeen loppuraportissa³⁰, joka luovutettiin kuntaministeri Sirpa Paaterolle 25.3.2021. Kansalaispaneelin tuloksia voidaan hyödyntää ministeriöiden valmistelutyössä sekä OECD:n maa-arvioinnissa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamisesta.

²⁷ [Miten demokratiaa kokeillaan? -käsikirja Sitran verkkosivuilla](#)

²⁸ [Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016](#)

²⁹ [Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuus Sitran verkkosivuilla](#)

³⁰ [Kansalaispaneelin loppuraportti](#)

Toteutettu: Kansalaisten näkemyksiä ja kehitysehdotuksia päästövähennystoimista käsiteltiin ympäristöministeriön järjestämässä **ilmastotoimia arvioineessa kansalaisraadissa**³¹, joka kokoontui verkossa huhtikuussa 2021. Raadin osallistujat rekrytoitiin 8 000 satunnaisesti valitulle suomalaiselle lähetetyllä kyselyllä. Vapaaehtoiseksi ilmoittautuneista tutkijat muodostivat raatiin kutsuttavan joukon satunnaisotannan ja kiintiöinnin avulla siten, että raadissa olivat mahdollisimman hyvin edustettuina eri väestöryhmät iän, sukupuolen, asuinpaikan ja koulutustaustan suhteen. Raadin tehtävänä oli arvioida vuoteen 2035 ulottuvan uuden ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvien toimien oikeudenmukaisuutta ja vaikuttavuutta sekä muodostaa aiheesta julkilausuma. Raati keskusteli erityisesti kansalaisia koskevista asumisen, liikkumisen ja ruoan päästövähennystoimista. Keskustelun pohjana oli ympäristöministeriön laatima toimenpidelistaus, joka sisälsi 14 ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvaa mahdollista toimenpidettä. Raadin julkilausuma on puntaroitu kansalaismielipide siitä, kuinka toimet voitaisiin toteuttaa siten, että ne ovat mahdollisimman vaikuttavia, mutta samalla kohtelevat kansalaisia oikeudenmukaisesti. Julkilausuma sisältää raadin arvion ehdotettujen toimenpiteiden reunaehdoista vaikuttavuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmista sekä raadin esittämiä uusia ja täydentäviä toimenpide-ehdotuksia. Raadin tilasi ilmastopolitiikan pyöreä pöytä yhdessä ympäristöministeriön kanssa, ja sen toteuttivat Turun yliopiston tutkijat.

Käynnissä: Kesällä 2021 lausuntokierroksella olleessa luonnoksessa **hallituksen esitykseksi uudeksi ilmastolaiksi** esitetään sääntelyä kansalaisten osallistumismahdollisuuksista ilmastopolitiikkaan. Esityksen perusteluissa nostetaan esille kansalaisraati yhtenä keskeisenä osallistumisen muotona. Hallituksen esitys on määrä antaa eduskunnalle tammikuussa 2022.

Käynnissä: Tampereen yliopiston ALL-YOUTH -tutkimushankkeessa³² kehitetään vuosina 2018–2023 **nuorille räätälöidyn Digiraati-verkkopalvelun** prototyyppejä. Digiraadin tavoitteena on tarjota kaikille nuorille (16–25 v) turvallinen, motivoiva ja helppokäyttöinen digitaalinen kanava keskustella yhteiskunnallisista asioista ja saada positiivisia osallistumisen kokemuksia. Lisäksi tavoitteena on tarjota virkamiehille tehokas ja valtakunnallisesti kattava väylä kuulla nuorten mielipiteitä, tukea sekä valtakunnallisen että paikallisen tason vaikuttamista, ja kehittää avoin alusta, joka on räätälöitävissä myös kuntien tai organisaatioiden käyttöön. Oikeusministeriö pilotoi Digiraati-palvelua vuonna 2021 mm. rasmin vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman valmistelussa sekä parlamentaarisen vaalityöryhmän työskentelyyn liittyvissä teemoissa (ks. toimenpidekokonaisuus 5) yhteistyössä järjestöjen ja muiden ministeriöiden kanssa. Tarkoituksena on rakentaa syksyn 2021 aikana Digiraati-prototyyppiin perustuva osallistumiskanava osaksi oikeusministeriön otakantaa.fi-palvelua yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Jatkotoimet: Tuetaan koulutuksella ja ohjeistuksella suoran ja osallistuvan demokratian menetelmien laajempaa käyttöönottoa julkisessa hallinnossa esimerkiksi Sitran demokratiakokeiluista saatujen kokemusten pohjalta.

❖ **Toimenpidekokonaisuus 15**

Monikielisten ja maahan muuttaneiden yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Käynnissä: Oikeusministeriön yhteydessä toimiva etnisten suhteiden neuvottelukunta asettaa Monikieliset suomalaiset ja maahan muuttaneet yhteiskunnallisina vaikuttajina -työryhmän ajalle 1.11.2021–31.12.2022. Työryhmän tehtävänä on lisätä ymmärrystä monikielisten ja maahanmuuttajien yhteiskunnallisen

³¹ [Ilmastotoimia arvioineesta kansalaisraadista ympäristöministeriön verkkosivuilla](#)

³² [ALL-YOUTH-tutkimushankkeen verkkosivut](#)

vaikuttamisen esteistä, ratkaisusta, toimijoista sekä tarvittavista resursseista. Työryhmä laatii asiantuntijaraportin ja suositukset koskien vaaliosallistumista sekä yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä. Työryhmän työ otetaan huomioon demokratian edistämistä koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelussa.

4. Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Kehitetään valmistelun avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä.

❖ Toimenpidekokonaisuus 16

Avoimuusrekisteri ja julkisuuslain uudistus

Käynnissä: Valtioneuvosto asetti 24.3.2020 parlamentaarisen ohjausryhmän ja asiantuntijatyöryhmän valmistelemaan esitystä valtion tason toimintaa koskevasta lakisääteisestä avoimuusrekisteristä (lobbarirekisteri), jossa asetetaan rekisteröintivelvoite lobbausta harjoittaville [organisaatioille ja henkilöille/toimijoille](#).³³ Lain tarkoituksena olisi päätöksenteon läpinäkyvyyden parantaminen ja sitä kautta epäasiallisen vaikuttamisen torjunta sekä kansalaisten luottamuksen vahvistaminen. Samassa yhteydessä valmistellaan sähköinen avoimuusrekisteri ja luodaan eettiset säännöt lobbaamiselle. Parlamentaarisen ohjausryhmän ja asiantuntijatyöryhmän valmistelema mietintö avoimuusrekisteristä, joka laaditaan hallituksen esityksen muotoon, annetaan lokakuussa 2021. Tavoitteena on, että laki tulisi voimaan ja sähköinen rekisteri otettaisiin käyttöön vuoden 2023 aikana.

Jatkotoimet: Valmistellaan sähköinen avoimuusrekisteri sitä valmistelleen parlamentaarisen työryhmän esityksen pohjalta.

Käynnissä: Julkisuuslain ajantasaistamiseen tähtäävä työ on käynnistynyt oikeusministeriössä³⁴. Perustuslaissa säädettyä julkisuusperiaatetta toteutetaan pääsääntöisesti viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; julkisuuslaki) nojalla. Voimassa olevaa julkisuussääntelyä ajantasaistetaan siten, että tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia. Työryhmän tehtävänä on selvittää ja arvioida 1) julkisuusperiaatteen asianmukaisen toteutumisen ja toteuttamisen ongelmakohtia ja niihin vaikuttavia toimia sekä 2) julkisuuslain soveltamisalan riittävyttä ja ajantasaisuutta erityisesti ottaen huomioon hallinnon uusiutuvat rakenteet. Työryhmän toimikausi on 22.1.2021–30.6.2023.

Jatkotoimet: Jatketaan julkisuuslain ajantasaistamiseen tähtäävää työtä.

³³ [Avoimuusrekisterin hankesivut](#)

³⁴ [Julkisuuslain ajantasaistamisen hankesivut](#)

❖ Toimenpidekokonaisuus 17

Säädösvalmistelun kuulemisindikaattorit

Käynnissä: Säädösvalmistelun kuulemisen indikaattorit kehitetään osana paremman sääntelyn ohjelmaa. Hankkeen toteuttavat Itä-Suomen yliopisto ja Frisky & Anjoy Oy VN-TEAS-rahoituksella vuoden 2022 aikana. Tavoitteena on laatia indikaattorit, joilla pystytään seuraamaan, miten, ketä ja millä menetelmillä sidosryhmiä kuullaan säädösvalmistelussa.

Lasten ja nuorten kuuleminen

Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämistä on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita toimeenpannaan poikkihallinnollisesti kansallisen demokratiaohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokratiaohjelman, VANUPO:n ja lapsistrategian toimenpiteet muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joiden avulla lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistetaan.

Käynnissä: Oikeusministeriössä toteutetaan vuosina 2021–2023 EU-rahoitteinen Lasten ja nuorten ääni Euroopassa –hanke³⁵, jonka tavoitteena on lisätä viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä. Hankkeessa mm. testataan ja kehitetään menetelmiä, kootaan hyviä käytäntöjä ja tuotetaan koulutusmateriaalia sekä tarjotaan viranomaisille koulutusta lasten ja nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta. Hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuvat oikeusministeriön lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanon puitteissa sosiaali- ja terveysministeriö ja valtioneuvoston kanslia. (Ks. myös toimenpidekokonaisuus 23.)

Käynnissä: Oikeusministeriön demokratiaverkkopalveluja kehitetään paremmin nuorille sopiviksi ja lisäksi selvitetään, millaisia uusia työkaluja tai menetelmiä nuorten kuulemisen ja vuoropuhelun edistämiseksi voitaisiin kehittää (ks. myös toimenpidekokonaisuudet 18 ja 22).

Toimenpidekokonaisuus 18

Kansalaisjärjestöakatemia

Toteutettu: Valtiovarainministeriö järjesti Avoimen hallinnon toimintaohjelman puitteissa yhteistyössä kansalaisjärjestöjen ja oikeusministeriön kanssa ensimmäisen kansalaisjärjestöakatemia syksyllä 2020 ja toisen keväällä 2021³⁶. Kansalaisjärjestöakatemia tavoitteena on vahvistaa virkamiesten kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä.

³⁵ [Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hankkeen hankesivut](#)

³⁶ [Avoinhallinto.fi-verkkopalvelu](#)

Kentän koodi muuttunut

❖ Toimenpidekokonaisuus 19

Demokratiaverkkopalveluiden kehittäminen

Käynnissä: Oikeusministeriö on asettanut Demokratiapalveluiden ohjausryhmän ajalle 15.4.2021–31.12.2023. Ohjausryhmän tehtävänä on mm. vastata palvelukokonaisuuden pitkän aikavälin kehittämisstrategiasta, tukea ja seurata palveluiden yhteisten kehittämistarpeiden suunnittelua ja toteutusta sekä koordinoita palveluiden ja palvelukokonaisuuden viestintätarpeiden ja palveluiden kehittämistä koskevien tutkimustarpeiden suunnittelua.

Toteutettu: Demokratiaverkkopalveluille (demokratia.fi, kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, otakantaa.fi, lausuntopalvelu.fi, nuortenideat.fi, puoluerekisteri.fi) on tehty saavutettavuusauditoinnit ja palveluihin on tehty saavutettavuuskorjauksia.

Käynnissä: Oikeusrekisterikeskus tekee selvityksen demokratiapalveluiden neuvonta- ja käyttäjätukipalveluiden siirtämisestä Oikeusrekisterikeskukseen neuvontapalvelun laadun parantamiseksi ja resurssien uudelleen kohdentamiseksi. Selvitys valmistuu syksyllä 2021.

Jatkotoimet: Sähköisten demokratiapalveluiden tulevaisuuden visiointityö ja resurssitarpeiden kartoitus käynnistetään vuoden 2022 aikana.

❖ Toimenpidekokonaisuus 20

OECD:n Civic Space Scan ja luottamusarvio

Toteutettu: OECD:n Observatory of Civic Space toteutti Suomen hallituksen pyynnöstä kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien arvioinnin Suomessa (Civic Space Scan). Raportti julkaistiin 16.6.2021³⁷.

Toteutettu: OECD:n luottamusarviointi antaa ajankohtaista tietoa kansalaisten luottamuksesta hallintoon ja julkisiin instituutioihin Suomessa ja tarjoaa suosituksia siihen, miten hallinto voi kehittää toimintaansa kansalaisten luottamuksen vahvistamiseksi ja säilyttämiseksi. Arvioinnin loppuraportti julkistettiin 4.5.2021³⁸.

Käynnissä: OECD:n suositukset otetaan tarkasteluun poikkihallinnollisessa työryhmässä. Työryhmä käy läpi molempien raporttien suositukset ja selvittää, mitä niistä voidaan edistää jo meneillään olevissa ohjelmissa tai hankkeissa, ja mitkä puolestaan vaativat pidempää valmistelua tai lisäselvityksiä. Työryhmän toimikausi päättyy 30.10.2021.

Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset

Toteutettu: Oikeusministeriö koordinoi VN-TEAS tutkimushanketta³⁹, jonka tavoitteena oli selvittää kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja kehittymistrendejä. Hanke palveli sekä yhdistyslain uudistusta että valtionavustusten kehittämis- ja digitalisointiprosessia. Tutkimushankkeessa selvitettiin miten toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet kansalaisyhteiskunnan oikeudellisiin ja taloudellisiin toimintaedellytyksiin Suomessa. Tutkimushanke kehitti suosituksia, toimintaehdotuksia ja malleja elinvoimaisen

³⁷ [OECD: Civic Space Scan of Finland \(2021\)](#)

³⁸ [OECD: Drivers of Trust in Public Institutions in Finland \(2021\)](#)

³⁹ [VN-TEAS-tutkimushankkeen hankesivu](#)

Kentän koodi muuttunut

Kentän koodi muuttunut

ja autonomisen kansalaisyhteiskunnan edistämiseksi ja arvioi millaisia vaikutuksia niillä toteutuessaan olisi erilaisiin kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Tavoitteena oli myös vahvistaa eri toimijoiden toimijuutta ja vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan tulevaisuuden kehittämisessä sekä varmistaa keskeisten tulosten leviäminen ja vaikuttavuus tuomalla keskeiset sidosryhmät yhteen mm. tulkitsemaan tuloksia ja osallistumaan suositusten ja ehdotusten muotoiluun. Tutkimus julkaistiin 22.10.2020.

Jatkotoimet: Jatketaan kansalaisyhteiskunnan taloudellisten ja hallinnollisten toimintaedellytysten edistämistä ja valmistellaan uuden kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan asettaminen.

Käynnissä: Oikeusministeriö asetti 15.3.2019 työryhmän valmistelemaan **ehdotusta yhteisömuotoista kansalaistoimintaa helpottavaksi yhteisöoikeudelliseksi sääntelyksi**⁴⁰. Samalla oikeusministeriö asetti seurantaryhmän seuraamaan ja arvioimaan työryhmän työtä. Työryhmä on valmistellut esityksensä hallituksen esityksen muotoon. Esityksen tarkoitus on parantaa yhdistysten ja muun yhteisöllisen kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä. Siinä tarkastellaan mm. yhdistyksen jäseneksi ottamista ja jäsenyyden päättymistä, jäsenten päätöksentekoa, hallintomallia ja toimielimiä, tilinpitoa, vahingonkorvausvastuuta ja yhdistysten rakennemuutoksia koskevia uusien vaihtoehtojen sääntelyä sekä eräiden yhdistysoikeuden periaatteiden kirjaamista lakiin. Lisäksi pienimuotoisen ja neljännen sektorin kansalaistoiminnan helpottamiseksi ehdotetaan uutta toimintaryhmäyhteisömuotoa.

Jatkotoimet: Hallituksen esitys yhdistyslain uudistamiseksi on tarkoitus antaa keväällä 2022.

Käynnissä: **Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -hankkeen**⁴¹ tavoitteena on vaikuttava, tehokas, läpinäkyvä ja yhdenmukainen valtionavustustoiminta yhteiskunnallisten päämäärien edistäjänä. Hankkeessa kehitetään valtionhallinnolle vaiheittain yhteinen toimintamalli ja sitä tukevat verkkopalvelut. Digitaalinen yhtenäinen avustusjärjestelmä on tarkoitus ottaa käyttöön vaiheittain vuoteen 2024 mennessä. Hankkeen yhteydessä oikeusministeriön johdolla toiminut jaosto selvitti hallitusohjelman mukaisesti, minkälaisia valtionavustuksia järjestöille myönnetään rahapelitoiminnan tuotosta. Lisäksi jaosto selvitti, millaisia järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä tuotonjakoministeriöillä on. Jaoston ehdotukset julkistettiin 25.5.2021⁴². Jaoston ehdotuksilla halutaan mm. yhdenmukaistaa järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä, määritellä miten valtionapuviranomaiset jatkossa kohdentaisivat valtionavustuksia yhteistyössä järjestöjen kanssa. Lisäksi tavoitteena on antaa valtionapuviranomaisille uusia keinoja valtionavustusten harkintaa ja myöntämistä sekä käytön arviointia varten. Jaosto ehdotti myös monialaisen toimeenpanoryhmän perustamista ehdotusten toteuttamista varten.

Jatkotoimet: Järjestöjen valtionavustuksia selkeytetään ja digitalisoidaan valtionavustushankkeessa tehtävien linjausten pohjalta.

Käynnissä: Oikeusministeriön yhteydessä toimivalla Etnisten suhteiden neuvottelukunnalla (Etno) on seitsemän alueellista neuvottelukuntaa, joita koordinoidaan ELY-keskuksista. Osana oikeusministeriön koordinoimaa rasisminvastaista ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa alueellisille Etnoille on myönnetty vuosille 2021 ja 2022 lisämäärärahaa, jotta maahanmuuttajien osallistumista ja järjestötoimintaa voitaisiin aikaisempaa paremmin tukea eri alueilla.

⁴⁰ [Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla](#)

⁴¹ [Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke](#)

⁴² [Selvitys: Rahapelitoiminnan tuottoon liittyvää valtionavustustoimintaa tulisi yhdenmukaistaa](#)

Vapaaehtoistoiminnan asema

Käynnissä: Oikeusministeriö asetti 16.2.2021 kaksivuotisen Vapaa! – Fri! -hankkeen, jonka tavoitteena on vakiinnuttaa vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa⁴³. Hankkeen tavoitteena on lisäksi edistää vapaaehtoistoiminnan kautta eri taustoista tulevien ikäihmisten ja muiden yhdenvertaisia edellytyksiä vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä ja julkisiin palveluihin. Hanke tukee kansallisen, sosiaali- ja terveysministeriön koordinoiman ikäohjelman 2030 toteutusta.

Hankkeessa selvitetään erilaisten toimintaympäristön muutosten vaikutuksia vapaaehtoistoimintaan. Lisäksi hankkeessa selvitetään vapaaehtoistoimintaan kohdistuvat hallinnolliset, lainsäädännölliset ja muut haasteet. ja etsitään niihin ratkaisuja. Yhteistyössä sidosryhmien kanssa pyritään luomaan toimintamalleja, jotka motivoisivat niin ikäihmisiä kuin nuorempiakin ikäryhmiä tulemaan mukaan vapaaehtoistoimintaan. Lisäksi hankkeessa voidaan valmistella suosituksia vapaaehtoistoiminnan tekemiseen liittyvien lainsäädännöllisten tai hallinnollisten esteiden ratkaisemiseksi sekä ideoida muita keinoja vapaaehtoistoiminnan aseman vakiinnuttamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa.

Jatkotoimet: Käynnistetään vapaaehtoistoiminnan merkitystä esiin tuova viestintäkampanja, käynnistetään hankkeen kuntapilotit kuntien ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön syventämiseksi ja jatkoselvitetään esiin nousseita vapaaehtoistoimintaan kohdistuvia haasteita.

Käynnissä: Demokratiaohjelmassa on asetettu tavoitteeksi selvittää, millä toimenpiteillä vapaaehtoistyössä tehdyn työpanoksen ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista voidaan edistää. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella osaamiskeskus Kentaurissa kehitetään vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyviä toimia.

Käynnissä: Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön toukokuussa 2021 käynnistämän hankkeen tehtävänä on luoda työpaikoilla ja muualla kertyneen osaamisen tunnistamiseen työvälineitä ja menettelyjä tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehysten laajentamisen tai osaamismerkkin ja muiden osaamiskuvausten avulla. Hankkeessa on tarkoitus tehdä ehdotus valtakunnalliseksi malliksi osaamisen tunnistamiseen. Tehtävänä on myös tehdä ehdotus käytettävistä piloteista sekä tukea valtakunnallisen mallin käyttöönottoa ja levittämistä.

5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus

Demokratiaohjelmassa linjattu tavoite: Turvataan riittävä osaaminen ja valmiudet yhdenvertaiselle osallistumiselle.

Oikeusministeriö on asettanut laajapohjaisen **Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus (DINO II) -verkoston**⁴⁴ seuraamaan ja tukemaan demokratiaohjelmassa linjattujen toimenpiteiden suunnittelua ja toteutusta sekä edistämään verkostoitumista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä nuorten osallisuuden parissa toimivien sidosryhmien välillä. Verkoston toimikausi on 23.4.2020–31.12.2023 ja se kokoontuu 2–3 kertaa vuodessa.

⁴³ [Vapaa! - Fri! -hankkeen hankesivut](#)

⁴⁴ [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus \(DINO II\) -verkoston hankesivut](#)

❖ Toimenpidekokonaisuus 21

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus

Käynnissä: Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti kesäkuussa 2020 yhteistyössä oikeusministeriön kanssa **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmän (2020–2023)**, jonka tehtävänä on tukea koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta, oppilaiden osallistamista sekä opetushenkilöstön valmiuksien lisäämistä koskevien hallitusohjelmakirjausten toimeenpanoa sekä tehdä esityksiä konkreettisiksi toimenpiteiksi.

Käynnissä: Ohjausryhmän työn tukemiseksi oikeusministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö tilasivat Nuorisotutkimusseura ry:ltä **koonnin olemassa olevista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen** hankkeista, järjestöyhteistyöstä ja hyvistä käytännöistä, sekä **viestintä- ja koulutuskampanjan** käytäntöjen kokoamiseksi, levittämiseksi ja koordinoimiseksi valtakunnallisesti. Koonnin ensimmäinen osa valmistui toukokuussa 2021 ja viestintä/koulutuskampanja toteutetaan kevään ja syksyn 2021 aikana.

Jatkotoimet: [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä](#) on valmistellut suunnitelman **pilottihankekokonaisuudeksi**, jossa tavoitteena olisi testata ja kehittää erilaisia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja ja toimintatapoja ensisijaisesti perusasteella, toissijaisesti myös päiväkodeissa ja toisen asteen oppilaitoksissa, yhteistyössä opettajankoulutuksen ja lähiyhteisöjen (esim. järjestöjen) kanssa. Pilottien avulla olisi tarkoitus kehittää ja levittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen menetelmiä ja hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti tukemaan perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja paikallisten opetussuunnitelmien toimeenpanoa eri puolilla Suomea (mahdollisesti myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sekä lukion ja ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteiden toimeenpanoa). Pilotit on tarkoitus toteuttaa luvuvuonna 2022–2023 yhteistyössä Oikeus oppia -ohjelman, kansallisen lapsistrategian ja Pohjoismaiden ministerineuvoston kanssa.

Toteutettu: Helsingin yliopiston, oikeusministeriön ja ihmisoikeuskeskuksen yhteistyöhankkeessa on kehitetty **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa**⁴⁵. Hankkeessa on mm. kehitetty opetuskokonaisuuksia ja vahvistettu valtakunnallista yhteistyötä ja koordinaatiota sekä erityisesti ihmisoikeuskasvatuksen tutkimusta. Hanke toteutettiin 1.8.2020–31.7.2021 ja se oli jatkoa vuosina 2018–2020 toteutetuille yhteistyöhankkeille, joissa on mm. tuotettu demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen erikoiskurssi sekä perus- ja ihmisoikeusoppimateriaali opettajaopiskelijoille sekä koottu opetusmateriaalia Opetushallituksen verkkosivustolle⁴⁶. Hankkeissa on myös kehitetty opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia ja opintosisältöjä valtakunnallisessa verkostoyhteistyössä (korkeakouluverkostossa mukana 14 opettajankoulutusyksikköä) sekä osallistuttu kansainväliseen tutkimus- ja kehitystyöhön demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen teemojen osalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö osallistui hankkeen rahoitukseen vuonna 2018. Hankkeiden havaintoja ja suosituksia on käsitelty demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmässä.

Jatkotoimet: Pyritään käynnistämään VN TEAS -selvityshanke demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen tueksi ja tietotarpeisiin vastaamiseksi. Jatketaan demokratia- ja ihmisoikeusnäkökulman

⁴⁵ [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa -hanke](#)

⁴⁶ [Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksesta Opetushallituksen verkkosivuilla](#)

vahvistamista opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa yhteistyössä mm. Opettajankoulutusfoorumin kanssa.

❖ Toimenpidekokonaisuus 22

Nuorten osallisuuden vahvistaminen

Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita toimeenpannaan poikkihallinnollisesti kansallisen demokratiaohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokratiaohjelman, VANUPO:n ja lapsistrategian toimenpiteet muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joiden avulla lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistetaan. Lasten ja nuorten osallisuutta vahvistetaan demokratiaohjelmassa lukuisilla toimenpiteillä, joita sisältyy ohjelman kaikkiin viiteen teemakokonaisuuteen. Lisäksi osa demokratiaohjelmassa linjatuista toimenpiteistä nuorten osallisuuden edistämiseksi toteutetaan VANUPO:n puitteissa.

Toteutettu: Oikeusministeriön johdolla järjestetyissä Erätauko-keskusteluissa tavoitteena oli löytää uusia, monistettavia, jatkuvia ja matalan kynnyksen tapoja parantaa nuorten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon sekä nuorten ja muiden väestöryhmien kuuntelemisen mahdollisuuksia paikallistasolla (ks. toimenpidekokonaisuus 2).

Käynnissä: Hallituskauden aikana laaditaan ehdotus kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajasta (ks. toimenpidekokonaisuus 11).

Käynnissä: Oikeusministeriön demokratiaverkkopalveluja kehitetään paremmin nuorille sopiviksi ja lisäksi selvitetään, millaisia uusia työkaluja tai menetelmiä nuorten kuulemisen ja vuoropuhelun edistämiseksi voitaisiin kehittää (ks. toimenpidekokonaisuudet 18 ja 22). Erilaisia nuorten kuulemisen menetelmiä testataan ja kehitetään valtioneuvostotason strategia-, kehittämis- tai säädösvalmisteluhankkeissa (ks. toimenpidekokonaisuudet 14 ja 16).

Jatkotoimet: Rakennetaan syksyn 2021 aikana erityisesti nuorille suunnattu digitaalinen raati osaksi oikeusministeriön otakantaa.fi-palvelua. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien nuorten osallistumisen tukemiseksi luodaan tukirakenne yhteistyössä nuorten osallisuuden osaamiskeskuksen ja kansallisen lapsistrategian kanssa.

❖ Toimenpidekokonaisuus 23

Viranomaisten osaamisen lisääminen

Käynnissä: Demokratiaohjelmassa linjattiin, että lasten ja nuorten parissa toimivien **viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä lisätään**. Oikeusministeriössä toteutetaan vuosina 2021–2023 EU-rahoitteinen Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hanke⁴⁷, jossa mm. päivitetään säädösvalmistelun kuulemisopas lasten ja nuorten kuulemiseen liittyvällä aineistolla sekä tuotetaan koulutusmateriaalia e-Oppivaan ja toteutetaan viranomaisille suunnattu haastekampanja lasten ja nuorten kuulemisesta. Hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuvat

⁴⁷ [Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hankkeen hankesivut](#)

oikeusministeriön lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanon puitteissa sosiaali- ja terveysministeriö ja valtioneuvoston kanslia. (Ks. myös toimenpidekokonaisuus 17.)

Käynnissä: Osallisuus ja vaikuttaminen on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön tukeman **nuorisovaltakunnallisen osaamiskeskustoiminnan** painopisteistä vuosina 2020–2023. Opetus- ja kulttuuriministeriö on valinnut nuorten osallisuutta ja vaikuttamista edistävän valtakunnallisen nuorisovaltakunnallisen osaamiskeskustoiminnan (Nuorten Akatemian johtama konsortio) vuosille 2020–2023 ja sille on myönnetty rahoitus ensimmäiselle toimintavuodelle. Osaamiskeskustoiminta tukee vahvasti demokratiaohjelman toimeenpanoa nuorten osallisuuden edistämisen toimenpiteiden osalta. Osallisuuden edistämisen toimenpiteiden valmistelu ja toteutus on käynnistetty osaamiskeskustoiminnan kanssa.

❖ Toimenpidekokonaisuus 24

Vähemmistönuorten osallisuuden edistäminen

Käynnissä: Oikeusministeriön EU-rahoitteisen Yhdessä-hankkeen (1.6.2020–31.5.2022) yhtenä tavoitteena on lisätä **etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhteiskunnallista osallisuutta** luomalla vuoropuhelua nuorten ja päättäjien välille.⁴⁸ Hanketta koordinoi oikeusministeriö hankekumppaneinaan yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Ihmisoikeusliitto, Finnish Business and Society FiBS ry ja Helsingin kaupunki. Hankkeessa levitetään yhdessä Helsingin kaupungin nuorisosiain keskuksen ja Etnisten suhteiden neuvottelukunnan kanssa Helsingin kaupungin aiemmin kehittämä Make some Noise -malli valtakunnalliseksi. Alueellisten Etnisten suhteiden neuvottelukunnan alueilla järjestetään mentorointiohjelma nuorille ja nuoria tuodaan yhteen päättäjien kanssa Make some Noise -dialogiseminaareissa. Alueellisten verkostojen jatkuvuus pyritään varmistamaan tekemällä yhteistyötä paikallisten nuorisotoimien kanssa.

6. Kansainvälinen ja EU-yhteistyö

Suomalaisen demokratian kehittämiseen tähtäviä toimia on tarkoituksenmukaista myös sovittaa yhteen kansainväliseen viitekehykseen. Monet sekä pohjoismaisen yhteistyön piirissä toteuttavat demokratia-aloitteet että Euroopan unionin puitteissa toteutettavat demokratiahankkeet tukevat kansallisten toimenpiteiden valmistelua. Demokratiaohjelman puitteissa on muun muassa [tarkoituksena osallistua osallistuttu](#) yhteispohjoismaisen demokratia [konferenssin ja konferenssijulkaisun laadimiseen tuottamiseen](#), ja kansallisessa demokratiaohjelmassa syntyneitä oppeja kansalaiskeskustelujen järjestämisestä on tarkoitus hyödyntää Euroopan tulevaisuuskonferenssin kansallisissa järjestelyissä.

6.1. Pohjoismainen yhteistyö

Suomen puheenjohtajuuskaudella Pohjoismaisessa ministerineuvostossa on käynnistetty ruotsalais-suomalainen demokratiaverkosto⁴⁹. Aloitteen ajankohdan taustalla on mm. vuonna 2021 vietettävä Pohjoismaiden ministerineuvoston 50-vuotisjuhluvuosi, jolloin Suomi toimii Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajana. Ruotsi puolestaan viettää vuonna 2021 yleisen äänioikeutensa ja Ahvenanmaa

⁴⁸ [Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hankkeen hankesivut](#)

⁴⁹ [Demokratinätverk 21 -esite](#)

demokraattisen itsehallintonsa 100-vuotisjuhlavuotta. Lisäksi Anders Chydenius -säätöillä on 20-vuotisjuhlavuosi, jonka teemaksi on valittu demokratiakeskustelun edistäminen. Demokratiaverkoston toiminta kestää joulukuusta 2020 joulukuuhun 2021. Verkoston tarkoituksena on vahvistaa sitoutumista demokratiakulttuuriin osana taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästä kehityksestä Ahvenanmaalla, Ruotsissa, Suomessa ja koko Pohjolassa, edistää keskustelua globalisaation, digitalisaation ja pandemian vaikutuksista demokratian tilaan sekä demokratian uudistumisesta tavalla, joka edistää ihmisten osallisuutta ja sananvapautta, vähemmistöjen tasavertaisia oikeuksia ja hallinnon avoimuutta, sekä tukea pohjoismaista yhteistyötä eurooppalaisessa keskustelussa demokratioiden kriisinsietokyvystä ja demokratian edistämisestä kansainvälisesti. Demokratiaohjelma osallistuu [uusi syksyllä-kesällä 2021 julkaistavaan](#) pohjoismaisen demokratia [konferenssin ja sitä koskevan](#) julkaisun tuottamiseen [ja rahoitukseen](#).

6.2. Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi

Euroopan tulevaisuuskonferenssin (Conference on the Future of Europe) tarkoituksena on kuulla kansalaisten näkemyksiä EU:n tulevista haasteista ja mahdollisuuksista. Tämä tapahtuu järjestämällä ”alhaalta ylöspäin” -periaatteella laaja kirjo erilaisia tapahtumia EU-tasolla, kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti, myös digitaalisia osallistumisvälineitä hyödyntäen.

Komissio avasi konferenssiin kuuluvan monikielisen verkkofoorumien 19.4.2021⁵⁰ ja konferenssin käynnistystilaisuus järjestettiin Eurooppa-päivänä 9.5.2021 Strasbourgissa. Käynnistäminen tapahtui pandemiatilanteen vuoksi pääosin virtuaalisesti. Konferenssin johtopäätöksistä raportoidaan keväällä 2022 Ranskan EU-puheenjohtajakaudella.

Suomen kannat EU:n tulevaisuutta käsittelevään konferenssiin on esitetty E-kirjeessä E 3/2020 vp ja E-jatkokirjeessä EJ 1/2021 vp. Myös valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta (VNS 7/2020 vp) linjaa Suomen osallistumista konferenssiin. Valtioneuvoston kanslian EU-sihteeristö koordinoi ministeriöiden osallistumista konferenssiin.

[Osana konferenssia suomalaisministerit kiertävät syksyllä ja talvella 2021-2022 ympäri maata kuuntelemassa suomalaisten ajatuksia ja toiveita Euroopan tulevaisuudesta. Tällä ”Eurooppa olemme me” -ministerikiertueella⁵¹ kuullut kansalaisten viestit välitetään osaksi EU-tason pohdintaa siitä, millaista Eurooppaa haluamme rakentaa. Esimerkiksi oikeusministeri Anna-Maja Henriksson kutsuu kaikki vaasalaiset ja pohjalaiset kertomaan ajatuksiaan demokratian, osallistumisen, onnellisuuden ja hyvän elämän välisistä yhteyksistä. Tilaisuus järjestetään 25. lokakuuta 2021 Vaasassa.](#)

6.3. Euroopan unionin lakihankkeet

Euroopan demokratiatoimintasuunnitelman⁵² toimeenpano jatkuu, ja komissio arvioi toimeenpanoa vuonna 2023, vuotta ennen seuraavia Euroopan parlamentin vaaleja. Suunnitelman tavoitteena on parantaa kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja rakentaa kestävämpiä demokratioita kaikkialla EU:ssa edistämällä

⁵⁰ [Euroopan tulevaisuuskonferenssi](#)

⁵¹ [Eurooppa olemme me -tapahtumasarja](#)

⁵² [Euroopan demokratiatoimintasuunnitelma](#)

vapaata ja rehellisiä vaaleja, vahvistamalla tiedotusvälineiden vapautta sekä torjumalla disinformaatiota. Suomen kannat toimitus suunnitelmaan on esitetty valtioneuvoston E-selvityksessä E 12/2021 vp (15.2.2021).

Euroopan komission työohjelmassa 2021⁵³ todetaan, että vuonna 2021 komissio tekee ehdotuksen Euroopan poliittisten puolueiden rahoituksen selkeyttämisestä ja toteuttaa toimia maksettujen poliittisten mainosten läpinäkyvyyden lisäämiseksi, liikkuvuutta harjoittavien eurooppalaisten vaalioikeuksien parantamiseksi ja toimittajien ja kansalaisyhteiskunnan suojelemiseksi strategisilta häirintätarkoituksessa nostetuilta kanteilta (ns. SLAPP-kanteet).

7. Demokratiaohjelman vaikuttavuuden arviointi

Demokratiaohjelman toimenpiteiden vaikutukset tulevat näkymään vasta muutaman vuoden viiveellä, kun ohjelman myötä muuttuva lainsäädäntö on tullut voimaan ja uudet toimintatavat on otettu käyttöön. Ohjelman [teesiassiallisia suorja](#) -yhteiskunnallisia vaikutuksia voi olla vaikea arvioida, koska demokratian kehitykseen vaikuttavat yksittäisten politiikka- tai lainsäädäntötoimenpiteiden rinnalla myös monet muut tekijät kuten poliittinen ilmapiiri, globaalit kehityssuunnat sekä Suomen talouden ja keskusteluilmapiirin kehitys. Demokratiaohjelman toimenpiteiden lyhyen ja pitkän aikavälin vaikuttavuuden arvioimiseksi demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinoitutyöryhmä on kuitenkin käynnistänyt arviointityön, jossa kullekin ohjelman toimenpidekokonaisuudelle pyritään määrittämään toimenpide- ja vaikuttavuusmittarit. Mittareiden avulla on tarkoitus seurata ohjelmassa suunniteltujen toimenpiteiden toteutumisen lisäksi pitkän aikavälin yhteiskunnallista vaikuttavuutta. [Arviointityö jatkuu syksyllä 2021](#).

Sisäisen arviointityön lisäksi demokratiaohjelman toimeenpanossa seurataan ja hyödynnetään demokratian kehitystä käsittelevää akateemista tutkimusta. Demokratiaohjelmityön aikana julkaistiin oikeusministeriön rahoittama laaja eduskuntavaalitutkimus. Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamat demokratiaa käsittelevät tutkimushankkeet julkaisevat demokratian ja osallisuuden teemoista policy brief -sarjan⁵⁴, joka tukee demokratiaohjelman valmistelua ja toimeenpanoa. Ohjelmityössä hyödynnetään myös Itä-Suomen yliopiston toteuttamaa arviointia edellisellä hallituskaudella toteutetuista demokratiapoliittisesta toimintaohjelmasta (2017–2019) sekä perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmasta (2017–2019)⁵⁵. Toimintaympäristön muutoksia seurataan lisäksi sekä kansallisten että kansainvälisten mittarien avulla⁵⁶.

8. Valtioneuvoston periaatepäätöksen valmistelu

Kansallinen demokratiaohjelma muodostuu toimintasuunnitelmasta, jota päivitetään ja täydennetään säännöllisin väliajoin toimeenpanon aikana esiin tulleiden tarpeiden mukaisesti. Demokratiaohjelman puitteissa toteutetuista hankkeista ja toimenpiteistä, sidosryhmien kuulemisista, ohjelmityön sisäisestä arviointityöstä

⁵³ (COM(2020) 690 final)

⁵⁴ [Kansallisen demokratiaohjelman hankesivut](#) > Julkaisuja

⁵⁵ [Demokratiapoliittisen toimintaohjelman 2017-2019 sekä kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2017-2019 arviointi](#)

⁵⁶ Esimerkiksi: Freedom in the World –indeksi, Economistin demokraatiaindeksi, Suomen demokraatiaindikaattorit, Nuorisobarometri.

sekä ulkopuolisista arvioinneista saatujen kokemusten ja palautteiden perusteella vuoden 2022 aikana on tarkoitus valmistella valtioneuvoston periaatepäätös demokratian edistämisestä, joka ulottuu vuoteen 2025. Periaatepäätöksessä linjataan hallituskauden ylittävistä toimenpiteistä suomalaisen demokratian edistämiseksi.

Periaatepäätöksen valmistelu aloitettiin demokraatiohjelman valmistelu- ja koordinaatioryhmän kokouksessa 30.8.2021. Periaatepäätöksen aikataulusuunnitelmaa käsitellään oikeusministeriön osastopäällikkökokouksessa sekä oikeusvaltion ja sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä lokakuussa 2021 osana käsillä olevan väliraportin käsittelyä.

Periaatepäätös valmistellaan avoimesti ja vuorovaikutteisesti, kansalaisyhteiskuntaa kuullen. Laajoja kuulemisia ja keskusteluja (ml. verkkokeskustelut) käydään erityisesti keväällä 2022, ja lausuntokierros järjestetään syys-lokakuussa 2022 ministeriryhmän käsittelyn jälkeen. On tarkoitus, että periaatepäätös esitellään valtioneuvoston yleisistunnossa marraskuussa 2022.

LIITE: Luettelo demokratiaohjelmaan kytkeytyvistä lainsäädäntöhankkeista, ohjelmista ja strategioista

Lainsäädäntö

Hyväksytyt ja voimaan tulleet

Laki hyvinvointialueesta (611/2021)

Laki hyvinvointialueilla ja kunnissa toimitettavissa neuvoo-antavissa kansanäänestyksissä noudatettavasta menettelystä (652/2021)

[Laki kuntalain muuttamisesta \(419/2021\)](#)

Laki pelastustoimen järjestämisestä (613/2021)

Laki puoluelain 3 §:n muuttamisesta (904/2020)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla (615/2021)

Laki vaalilain muuttamisesta (649/2021)

Valmisteilla olevat hallituksen esitykset

Avoimuusrekisteri (OM033:00/2019)

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vaalilain 9 ja 46 §:n muuttamisesta (OM047:00/2021)

Hallituksen esitys eduskunnalle valtionavustuslain eräiden säännösten muuttamisesta (VM014:00/2021)

Hallituksen esitys yhdistyslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (OM005:00/2019)

Ilmastolain uudistaminen (YM036:00/2019)

Julkisuuslain ajantasaistaminen (OM083:00/2020)

Poikkihallinnolliset ohjelmat ja strategiat

Avoimen hallinnon strategia ja toimintaohjelma

Julkisen hallinnon strategia

[Kansallinen ikäohjelma 2030](#)

Kansallinen lapsistrategia

[Oikeus oppia -ohjelma](#)

[Paremmän sääntelyn ohjelma](#)

[Rasismin vastainen ja hyvien väestösuhteiden ohjelma](#)

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO)